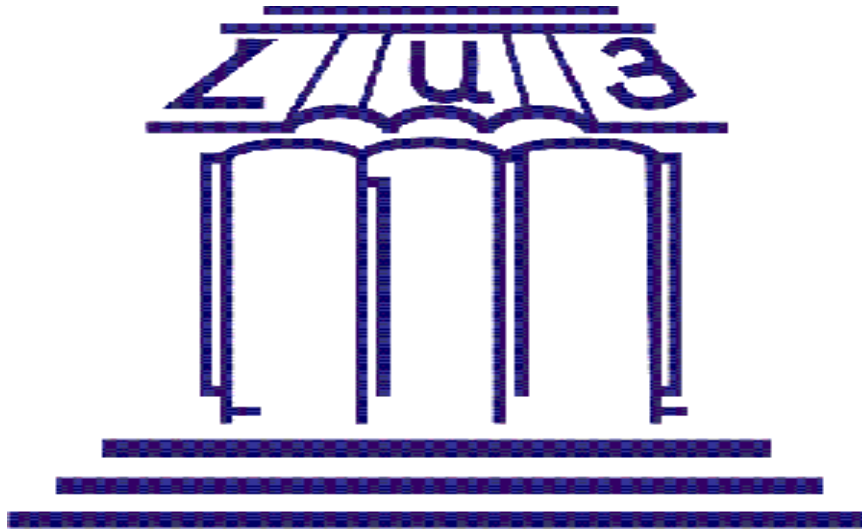

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a **Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported** (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԱՐՇԱԼՈՒՅՍ

1917

№ 1

ՔԻՓԼԻԿ

32891.99-82 "ՀՆԷՆԻ" -ի հարցեր (86)

Խմբագրություն

Գ. ՏԱՐԻ

Գ. ՏԱՐԻ

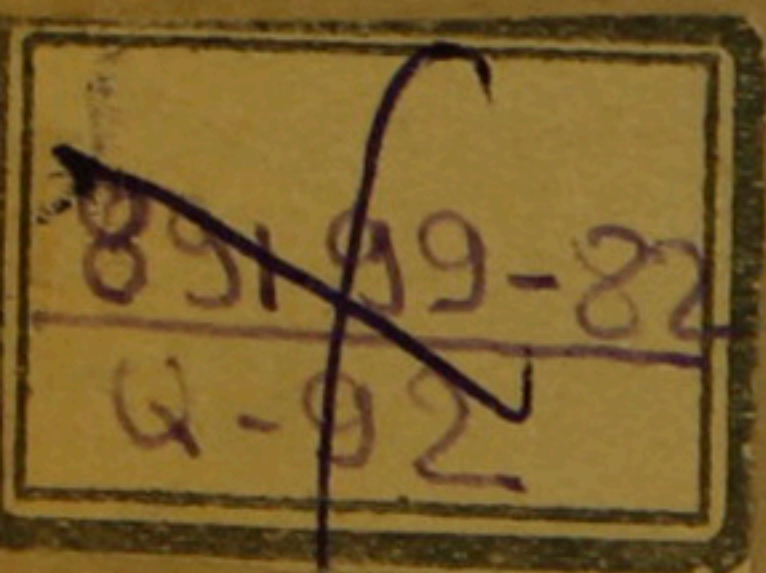
ԱՐՁԱՆՈՅՍ

ԳՐԱԿԱՆ, ԴԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ և ՔՆՆԱԴԱՏԱԿԱՆ ԱԼՄԱՆԱԽ

№ 1 1917

Խմբագրություն

Ա. Մելիքումեանի, Ե. Սաղոյեանի

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ւ Թ Ւ Ի Ն

- 1 Նահատակներին (բան) Գազիկ Մխիթարեան
- 2 Ձը գիտեմ ինչու (բան.) Եթիմ
- 3 Նոր կեանք » Յար. Պետրոսեան
- 4 * »
- 5 * * Անհունում » Էմիլիա Նազարեան
- 6 Սիրածօն » Վահրամ Գարաեան
- 7 Հրաժեշտ » Ս. Գալաչեան
- 8 Ինչ կանէ թշուառ » Հայկ Տէվկանց
- 9 Մինիօն (բան.) Թարգ. Համբ. Մազմանեանի
- 10 * * (արձ. բան.) Ժայռ
- 11 Ապուլլոնի երկրպագուները (վոդրեիլ) Ե. Սաղոյեան
- 12 Մենութեան երգը (արձ. բան.) Լեոն-Լեոնի
- 13 Վերջին նամակներս (արձակ) Ն. Սևադա
- 14 Պշիբըշկսկու արձ. բանաստեղծութ. Պետրոս
- 15 Համաշխարհականութիւնը հայ գը-
րականութեան մէջ Վ. Գարաեան
- 16 Ստացւած գրքեր

W 328

891.99-82

4-92

uz

ԱՐՇԱԼՈՅՍ

Գրական, Գեղարուեստական
և ֆննադասական

ԱՆՄԱՆԱԽ

Գիրք I.

Խմբագրութեամբ

Ա. Մելիքյանի եւ

Ե. Սարգսյանի

Թիֆլիս

Տպ. «Պրոգրէս» Լորիս-Մելիք. 1.

1917

1002
2441

(4566)

6904-CH

ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐԻՆ

Ես չեմ հիւսի ձեզ արցունքներ՝
Իմ երգերից տխրագին,
Նահատակուած սուրբ եղբայրներ,
Փառք ձեզ, ձեր սուրբ աճիւնին...

Երբ գարուն գայ մեղմ հովերով,
Ծաղկափթիթ ժպտադէմ,
Կգամ այցի ձեր շիրմի քով,
Ծունր դրած կաղօթեմ...

Ես չեմ սըգայ... այլ կերգեմ
Ազատութեան երգը ձեր՝
Որ մինչև մահ դուք ժպտադէմ
Կերգէիք անվահեր...

Որ մինչև մահ դուք անբաժան,
Սէրը գրկած հայրենի,
Գտաք կեանքին ձեր հանգրուան՝
Գնով փառքի, արիւնի...

Հպարտ հոգին ձեր քաջարի՝
Օ... չի սիրում վիշտ ու լաց,
Թող լարերը իմ քնարի
Հնչեն երգեր վեհ, անլաց:

Ես չեմ հիւսի ձեզ արցունքներ՝
Իմ երգերից տխրագին,
Որ չտխրի, ո՛վ հերոսներ,
Զվտանայ ձեր հոգին...

Գ. Մխիթարեան

ԶԸ ԳԻՏԵՄ ԻՆՉՈՒ

Զը գիտեմ ինչո՞ւ

Ոսկի՛ օրերի, արծաթ յուշերի

Կախարդ երգերը էլ չեն թրթռում

Հոգուս եթերում:

Շուրջս ծիծաղ է, շուրջս պար, խնջո՞ք,

Բայց իմ հէգ հոգու անյատակ ծովում

Զը գիտեմ ինչո՞ւ

Մըրիկ է, ցասում...

Զը գիտեմ ինչո՞ւ

Երանգ ձգտումի նոր ապրումների

Վե՛հ կարաւանը էլ չէ զնգզնդում

Սրտիս ոլորտում:

Շուրջս յարատե

Գարնան է, արե՛ւ...

Բայց սրտիս խորքում

Զը գիտեմ ինչո՞ւ

Ծլում են, փթթում

Մթնշաղ, աշո՛ւն...

Զը գիտեմ ինչո՞ւ

Իմ փէրին սիրո՞ւն,

Իմ փէրին ալ-վարդ,

Աչերով կախարդ

Իմ սրտի նիւթը վրդովեց վեր, վար,

Դիւթեց դժբախտիս, հիւծեց չարաչար...

Եւ որպէս ուրու՝

Չքացաւ հեռո՞ւն...

Նետեց դէպի ինձ

Յար անմահ, աննիւջ

Ծաղր ու քրքի՛ջ...

Եւ էն օրից մինչ էսօր,

Թախիծն առած իմ ընկեր՝

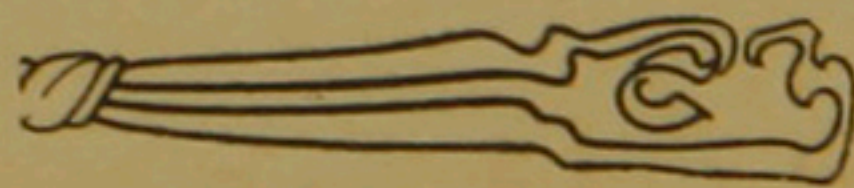
Թափառում եմ սար ու ձոր,

Անլո՞յս, անյո՞յս և անսէ՛ր...

Բայց ինչո՞ւ, ինչո՞ւ,
 էն սև օրից սիրեցի յար
 Անասպատը հողմահար...,
 Օրօրը դիւթական
 Յաւէրժ Մենութեան...,
 Թախծոտ ուռու
 Մեղեդին
 Նրբին...
 Եւ՝
 Փրփուր ծովի լաց ու կական...,
 Հին, մամռազարդ շիրիմների
 Հէքիաթներն այլադան,
 Փոթորիկը մահասփիւռ,
 Դալուկ լուսնի սուգը լճու,
 Բուերի գիշերուայ
 Սև մաղթանքն անմահ,
 Վերջալուսի
 Մահաներկ
 Հէքը
 Հէգ...

Շուշի

Եթիմ

ՆՈՐ ԿԵԱՆՔ

Նորից գարնան բոյր են շնչում,
 Նորից բերկրանք ու սէր տենչում.
 Կեանք ու ժպիտ, սէր ու արև
 Շողշողացին սրտիս վերև.

Սիրտս խնդաց,
 Կեանքով լցուած՝
 Ճախրեց հեռուն
 Թևատարած:

Աշխարհն՝ անուրջ, կեանքը՝ երազ,
 Հոգիս գրկեց խորհուրդն անհաս...
 Ու ես կապրեմ, ես կերազեմ,
 Իսկ աստղերի շողն աննսեմ

Կը թրթռայ
 Սրտիս վրայ,
 Մինչև հասնի
 Մահը նրա...

* * *

Փնտրում է հոգիս՝ թևերը փռած,
 Աստղերի ուղին թռչում է փութով.
 Եւ սրտիս պայծառ ջահերը վառած՝
 Փնտրում է մէկին անհուն կարօտով:

Լուսեղէն էակ՝ հմայքի աղբիւր,
 Զուգուած աստղերի շողուն պսակով,
 Հեզաշունչ ծաղիկ՝ այնքան քաղցրաբոյր,
 Դիւթել է հոգիս անուշ թովհանքով:

Եւ զօր ու գիշեր փնտրում է նրան՝
 Ծարաւը խեղդած որոնող սրտում.
 Փնտրում է հոգիս այնոյս, անորրան,
 Մարում է ջահերն ու լալիս տրտում...

Էջմիածին

Յար. Պետրոսեան

Ա Ն Հ Ո Ւ Ն Ո Ւ Մ

Հեռու, շատ հեռու, անտես վայրերից,
 Խրոխտ և հպարտ—սէգ լեռան գլխին,
 Ծաղկունքով պատած հսկայ ամբոցից
 Դուրս եկաւ գիշերը սև քօղի տակին:

Գունատ և դողդոջ նա առաջ անցաւ
 Դաշտ, լեռ, ձոր, անտառ՝ սև քօղը գլխին
 Եւ ամբողջ ճամբին ոչ ոք իմացաւ
 Երկնային դստեր վեհ սիրահարին:

Առաջ է գնում դողդոջ քայլերով
 Գիշերը մռայլ լուռ և համբարացած,
 Անյագ վայելքի բուռն տենչանքով,
 Ոսկեշող փերու յորդ սիրով լցուած:

Առաջ է սլանում Արեգի պրկում
 Անվերջ ապրելու, նրան շնչելու
 Եւ աստուծային վսեմ անկողնում
 Անզուսպ տենչանքին յագեցում տալու...

.

Բայց նա չի ուզում իր երջանկութեան,
 Վսեմ վայելքին անել մասնակից
 Ոչ մի էակի, բաց իրեն միայն
 Նա վախենում է երկրի էակից:

Եւ ամեն ինչից, անգամ և ծաղկից
 Անհաս գաղտնիքը ծածկելու համար,
 Աշխարհի վրայ բոլոր ծայրերից
 Սև քօղի նման ձգում է խաւար...

.

Եւ այսպէս անվերջ, լցուած յորդ սիրով,
 Գիշերն հեալէն փերուն է ձգտում,
 Երկրին քօղ ձգում դողդոջ ձեռքերով՝
 Երկինք ու երկիր մէկ-մէկից զատում:

Էմիլիա Նազարեանց

ՍԻՐԱԶՕՆ

որ. ԱՐՈՒՍԵԱԿ ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻՈ

Ողջոյն, ողջոյն իմ չքնաղ գեղուհիս,
Բուրաստանի պերճանքն ու գեղը գոհար,
Կը հրդեհուի հոգիս բոցովդ հըրավառ,
Ողջոյն, ողջոյն գեղուհիս:

Կապոյտին մէջ իմ հոգիին կը պսպղայ
Աստղ մը պայծառ, աչքերն արեւ, վարսերն հոր
Այն Քու պատկերն է գեղանուրբ ու մաքուր
Կապոյտին մէջ իմ հոգիին դիւթահմայ:

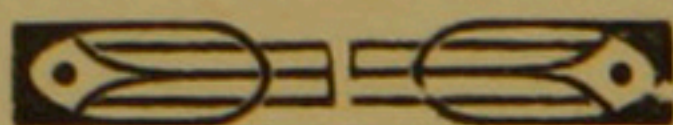
Ո՛ր, գարունի թարմ թովչանք մը կը թորի
Խնձոր, ծիրան, վարդակարմիր այտերէդ,
Մարմար լանջքէդ ու ծիծեռնակ ծիծերէդ
Ո՛ր, գարունի ծոթրին բոյրը կը ծորի:

Աննիւթական բազինն ես դու իմ սէրին,
Կը պաշտեմ Քեզ, կ'երկրպագեմ զերդ կուռքի,
Տարաշխարհիկ անուրջներու Դիցուհի,
Աննիւթական բազինն ես դու իմ սէրին...

Երթանք, երթանք բախել սիրոյ սուրբ Սեմին.
Երթանք հիւսել սիրոյ մեր բոյնն հոյաշէն,
Աշխարհն արար թող սարսըռայ մեր Սէրեն.
Երթանք հուրիս, երթանք սիրոյ նոր Սեմին...

Դիլիշան

Վ. Գարահան

ՀՐԱԺԵՇՏ

or. X-ին

Անջատուում եմ լուռ վաղաժամ
Ծաղկի նման

Ու չգիտեմ մինչև երբ...

Քո սլաակերը չքնադադեմ,
Որպես եղեմ,

Արտիս միջին կասլրի հէգ

Իմ սև հոգին անփառունակ,
Կրակի ճարակ,

Հուր կարօտից կը վառուի

Մինչ ցանկալի նոր վերադարձ,
Երբ կարօտած

Մենք կը փարուենք սիրալի:

Ս. Գալաչեան

Ի՞նչ ԿԱՆԷ ԹՇՈՒԱՌ

Գերեզմանային սառնութիւն բուրոյ,
 Զիւնի ցուրտ պատանք ծածկած է չորս դին:
 Մեռած է բնութիւն: Մինչ մըրբիկ կծող՝
 Դիւային պարով կսանայ մոլեգին,
 Ի՞նչ կանէ թշուառ
 Անյոյս, դողահար...

Մինչ սալոնին մէջ, լուսավառ, մաքուր
 Գիւլ-գիւլ կը խօսի տաքուկ վառարան.
 Եւ հարուստն արբած ցնորքներով բիւր,
 Անհոգ կերազէ թարմ հաճոյք անխառն.
 Ի՞նչ խորհի թշուառ
 Մերկ ու դողահար...

Սեղանին վրայ լիք համադամով՝
 Մինչ քրքիջ շրջի անզուսպ եռանդով:
 Եւ մինչ դաշնակի անմահ թրթռումներն՝
 Դրախտի մթնոլորդ կուգան ստեղծել,
 Ի՞նչ կանէ թշուառ
 Նօթի, դողահար...

Հոն՝ խօլ պար ու երգ, հոս՝ մըկող հառաչ...
 Հոն՝ արծաթ քրքիչ, հոս՝ հեկեկանք, լաց...
 Հոն՝ ելեքտրիկ լոյսերու փայլ, փառք,
 Հսս արկայծ կանթեղն ընկիր հոգեվարք...
 Ի՞նչ անէ թշուառ
 Լքումձ, դողահար...

ՄԻՆԻՕՆ

Դու տեսե՞լ ես այն երկիրն, ուր կիտրօններն են ծաղկում,
 Մութ սաղարթում ոսկեղէն նարինջները հուրհրատում.
 Կապոյտ երկնից մի հանդարտ, հանդարտ հով է սուրում ցած,
 Որտեղ գոռոզ դափնենին ու մրտենին են կանգնած.
 Դու տեսե՞լ ես այն երկիրն, ասա՛, այնտե՛ղ, օ այնտեղ
 Կուղեմ քեզ հետ սլանալ, իմ սիրելի, միատեղ:

Դու տեսե՞լ ես այն տունը իր տանիքով ամրասիւն,
 Ուր փայլում են դահլիճներն և զարդերը պսպղուն.
 Կոթողները մարմարէ լուռ նայում են ինձ վրայ.
 «Ի՞նչ օրի ես հասել դու, խեղճ նազելի երեխայ»:
 Դու տեսե՞լ ես այն տունը, ասա՛, այնտեղ, օ այնտեղ,
 Իմ պաշտելի, ես կուղեմ թռչել քեզ հետ միատեղ:

Դու տեսե՞լ ես այն սարը և արահետն ընդամպեան,
 Ուր եղջերուն մէգի մէջ որոնում է իր ճամփան,
 Անձաւներում իժերի հին սերունդն է բնակւում
 Եւ իջնելով ժայռից ցած, ջուրն է վշշում, աղմկում:
 Դու տեսե՞լ ես այն սարը, ասա՛, այնտեղ, օ այնտեղ
 Եկ միասին, օ հայր իմ, թռչենք գնանք միատեղ:

Թարգ. Համբ. Մաղմանեան

* * *

Նստած լեռան լանջին թաւուտի մէջ լսում էի գետի քաղ-
ցրահնչիւն ելեէջները, ծաղիկների մեղմ փափսիւնը, թռչունների
անուշ դայլայլը և զմայլում....

Ամեն ինչ կատարեալ էր շուրջս աստուածացած... Լուսինն
իր անբաժան ընկեր՝ Աստղիկի հետ օրօր ու շօրօր առաջ էլ լո-
ղում, երկնային կեանքը դիտելով և նրա գաղտնիք՝ համաշխար-
յին վիշտն ու երջանկութիւնն ուսումնասիրում...

Շուրջս համատարած թւերով անդորրութիւնն էր իշխում...
բնութիւնը տիեզերական մեծ-սիրոյ երգն էր երգում... Ես մենակ
էի, ես մի հսկայ վիշտ էի երջանկութեան ծովում...

Ներսս ինչ որ շարժուեց, գալարուեց և անխնայօրէն սկսեց
կրծել հոգիս...

Ծաղիկների անուշահոտ բոյրից, սիրոյ հիասքանչ փափսու-
կից արթնացաւ նախանձը և փոթորկեց հոգիս...

Մի անդուսպ տենչ զգացի ոչնչացնելու շուրջս ամեն ինչ,
չբացնելու տիրող երջանկութիւնը...

Մի քանի բոպէ անց՝ ձեռքիս մի ահագին ծաղկեփունջ ու-
նէի... ես մեռցրել էի հազարաւոր կեանք....

Բայց շուրջս դարձեալ երջանկութիւնն էր իշխում, սէրը՝
ղօղանջում և հոգիս փոթորկում...

Փայռ

ԱՊՈԼԼՈՆԻ ԵՐԿՐՊԱԳՈՒՆԵՐԸ

Վոդընիլ մէկ գործողութեամբ

Ե. Սադոյեանի

ԳՈՐԾՈՂ ԱՆՁԻՆՔ

Մայիլեան, վիպասան, 60 տար.

Վարդգէս, նրա եղբորորդին, 26 տար.

Դդում, անասնավաճառ, 52 տար.

Աստղիկ, նրա աղջիկը, 19 տար.

Կարինեան, պառաւ աղջիկ, 38 տ.

Զալալ, Մայիլեանի ծառան:

Բեմը ներկայացնում է Մայիլեանի գրասենեակը: Կահաւորութիւնը միջակ է. Աջ և ձախ կողմից դռներ, երկու պատուհան, գրասեղան, որի վրայ անկանոն կերպով թափուած են թղթեր, գրքեր և այլն... Պատի վրայ կախուած է Մայիլեանի նկարը: Առաւօտ է: Վարագոյրը բարձրանալու ժամանակ բեմի յետևից լսվում է զանգի ձայնը:

Տեսիլ I

Դդումը մենակ

ԴԴՈՒՄ. (փայտը ձեռքին ներս է մտնում) Էս ի՞նչ աւաղակութիւն է. ոչ ոք չի երևում: Զանգահարում եմ, հա՛ զանգահարում, ասա՛ մի շան լակոտ դ՞ուրս ա գալիս, որ դուռը բաց անի, մի կողմից: Զարմանալի է... Է. ոչ ոք չկայ այստեղ (ներս է մտնում Զալալը):

Տեսիլ II

Դորում եւ Ձալալ

ԴԴՈՒՄ. Վերջապէս մէկը երևաց:

ՁԱԼԱԼ. Ի՞նչ էք կամենում:

ԴԴՈՒՄ. Պ. Մայիլեանը այստեղ է ապրում:

ՁԱԼԱԼ. Այո, այստեղ:

ԴԴՈՒՄ. Տանն է:

ՁԱԼԱԼ. Այո:

ԴԴՈՒՄ. Շատ լաւ: Կանչի էստեղ (նստում է աթոռի վրայ):

ՁԱԼԱԼ (ուզում է աթոռ առաջարկել). Խնդրեմ...

ԴԴՈՒՄ. Ի՞նչ:

ՁԱԼԱԼ. Ես ուզում էի Ձեզ աթոռ տալ:

ԴԴՈՒՄ. Տո՛ւր. այդ չի խանդարիլ. երկուսի վրայ կնստեմ, մի կողմից (նստում է երկու աթոռի վրայ): Իսկ հիմա, կանչի էստեղ էդ գրողին: (Հանում է գրպանից լրագիրը):

ՁԱԼԱԼ (ինքն իրեն). Մի սրան տես. այնպէս հատեց, կարծես իրանց տանը լինի:

ԴԴՈՒՄ (կարդում է). «Գանձակում մօտիկ ժամանակներս ոչխարների մեծ առուտուր էր»... Յիմար եմ եղել, մի կողմից. ինչո՞ւ էստեղ չգնացի, երևի կաշխատէի (նստում է չորս կողմը): Ի՞նչ էլի շան նման կանգնած ես: Զլսեցիր, որ ես քեզ հրամայեցի: Ես սպասելու ժամանակ չունեմ:

ՁԱԼԱԼ. Մենք էլ ժամանակ չունենք, նամանաւանդ այն պարոնների համար, որոնց չենք ճանաչում:

ԴԴՈՒՄ. Դէ, շատ մի հաջի, գնա՛, առա՛ գրողին, որ եկել է Վարդան Դդումեանցը, անասնավաճառը:

ՁԱԼԱԼ (ժպտալով) Հա՛...

ԴԴՈՒՄ. Ի՞նչ է նշանակում՝ «հա»:

ՁԱԼԱԼ. Երևի դուք եկել էք անուանակոչութեան համար ոտանաւորներ պատուիրելու: Մենք այդ կարող ենք անել:

ԴԴՈՒՄ. Յիմար, շատ մի հաջի, արա՛, ինչ որ քեզ հրամայում են... Համբերութիւնս հատնում է:

ՁԱԼԱԼ. Գրողը ընդունում է 12-ից մինչև 2-ը:

ԴԴՈՒՄ. «12-ից մինչև 2-ը», չէ, չեմ կարող, էդ ժամանակին ես դատաւորի մօտ պէտք է լինեմ, իմ ծառայի դուրսը կոտրելու համար էս փէտով (ցոյց է տալիս) մի կողմից, հասկացա՞ր:

ՁԱԼԱԼ. Հասկանում եմ:

ԴԴՈՒՄ. Դէհ, գնահ և կանչիր նրան:

ՋԱԼԱԼ. Կանչիլ չի լինի, նա հիմա աշխատում է:

ԴԴՈՒՄ. Աշխատում է: Ի՞նչ աշխատանք կարող է լինել խելքին զօր տուած բաներ խզըշտելը, որ վերջը կրակ պէտք է ածի, կամ... (այս խօսքերի ժամանակ վեր է կենում աթոռից, շրջում է սենեակում, ապա կանգնում է Մայիլեանի լուսանկարի առաջ: Էս սով է:

ՋԱԼԱԼ. Գրողը:

ԴԴՈՒՄ. Ի՞նչ. սա նա է, Մայիլեանը:

ՋԱԼԱԼ. Այո:

ԴԴՈՒՄ. Հա, հա, հա... Գէլի փայ դառնայ: Ուրեմն պառաւ է, հա, մի կողմից, Դէ, եղբայր, դու չես կարող հաւատալ, թէ ինձ ինչքան ուրախացրիր: Ես չեմ կարող համբերել, մինչև որ նրան չհամբուրեմ, մի կողմից (համբուրում է Մայիլեանի լուսանկարը):

ՋԱԼԱԼ (ինքն իրեն). Էս ի՞նչ էր:

ԴԴՈՒՄ. Հիմի էլ չեմ վախենում էս քաջալ գրողից (նայում է լուսանկարին): Ոչինչ, գեղեցիկ տղամարդ է, մի կողմից! Էլ չի հարկաւոր նրան կանչելը. էս բոպէիս կուղարկեմ էստեղ իմ Աստղիկին, թող նա ինքը սրան տեսնի:

ՋԱԼԱԼ. Երեի Ձեր աղջիկը:

ԴԴՈՒՄ. Հա, իմ սեփական աղջիկը, մի կողմից. լուսնեակի պէս աղջիկ ա:

ՋԱԼԱԼ. Եթէ Ձեր նման է, երեի...

ԴԴՈՒՄ. Դուն, որ քիչ խօսես, լաւ կանես (շրջում է սենեակում)... «Նման է»: Բէնց դրա մէջն է անբախտութիւնը, որ նման չի: Չափից դուրս շատ է կարգում էդ դահրումար վէպերը:

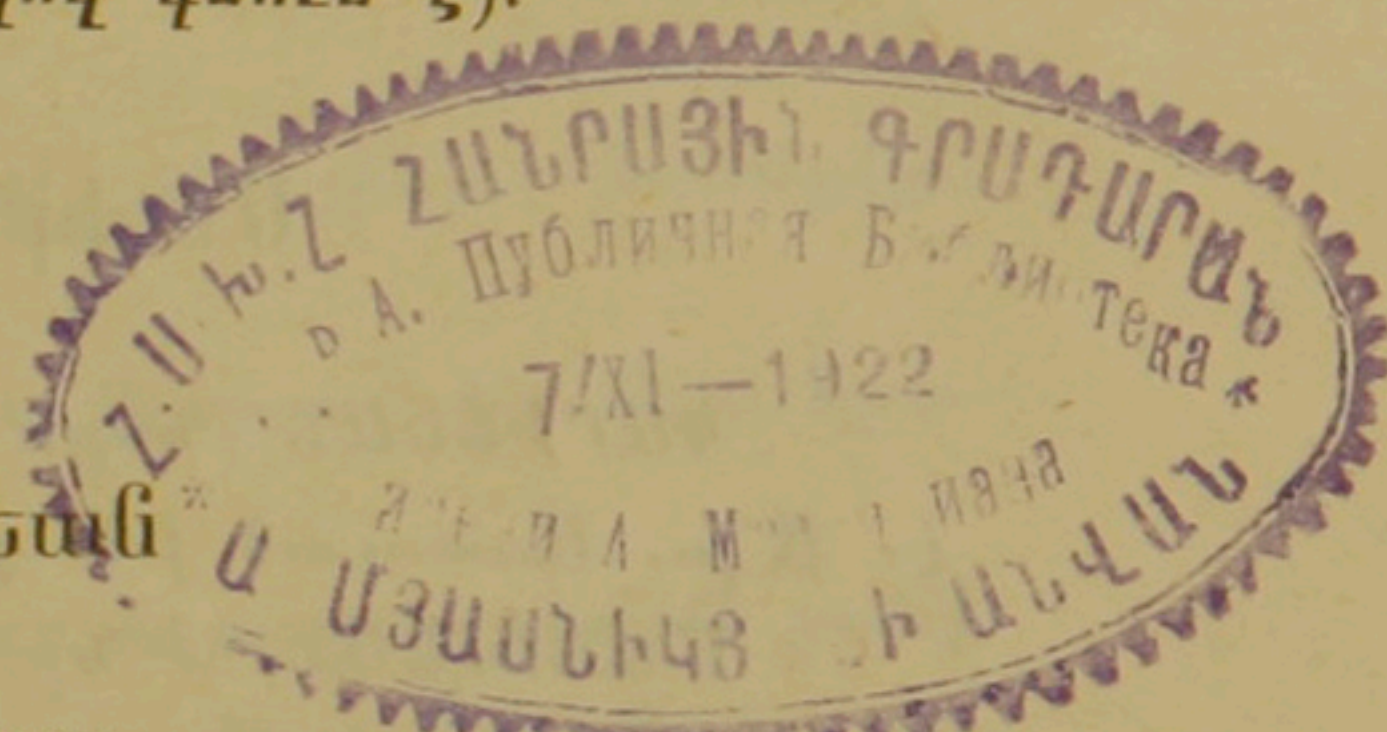
ՋԱԼԱԼ. Իմ կարծիքով, պարոն, ընթերցանութեամբ զբաղուելը շատ գեղեցիկ պարապմունք է, ես ինքս սիրում եմ վէպեր կարդալը... Իսկ Ձեր աղջիկը, երեի քաղաքավարի օրիորդ է... Ձեզ պէս հօ, ոչխարներ չի մոռթում:

ԴԴՈՒՄ. Լաւ է ոչխարներ մորթէր, քան քու գրողի վէպերը կարդար: Առաւօտեան, ճաշին, գիշերը, մի խօսքով՝ սաղ օրը լըսում եմ. «Ա՛խ, ի՞նչ լաւ է գրում Մայիլեանը: Ա՛խ, հայրիկ ի՞նչ գեղեցիկ է նկարագրում Մայիլեանը սիրահարներին բնութեան գրկում»: Գլուխս պտոյտ է գալիս էդ խօսքերից, մի կողմից: Ծանօթանալ էր ուզում սրա հետ... Հիմա էլ չեմ վախենում Մայիլեանից: Գնամ տուն և իրաւունք տամ, որ էստեղ գայ, ինքն անձամբ ծանօթանայ. խելքը գլուխը կգայ, երբ տեսնի իմ գեղեցիկ աղջկան, գլխից բոլոր յիմարութիւնները դուրս կթռչեն:

Երևակայիր՝ հրաժարուեց խողի դմակ ծախող վաճառականի հետ
ամուսնանալուց, որին ես ուզում էի տալ: Ճարպիկ, առողջ, ե-
ղան նման աշխատող տղայ... «Ձեռ ուզում, և ուրիշ ոչինչ: Ո-
չինչ չես կարող անել, կամքին հակառակ չես կարող գնալ, մի
կողմից... է՛հ, հերիք ա լոբի ցանեմ, գնամ կանչեմ, թող մի
քիչ ուրախանայ, հա՛, հա՛, հա՛... (ծիծաղելով գնում է):

Տեսիլ III

Ջալալ և Մայիլեան

ՋԱԼԱԼ (աջ դռնից խօսում է). Գնաց:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ (ներս մտնելով). Փառք Աստուծոյ: Իսկ ո՞ւր է
կինս:

ՋԱԼԱԼ. Գնաց մօրաքրոջ տուն:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Շատ լաւ, ուրեմն ես մի երկու ժամ ազատ
կլինեմ, ոչ ոք ինձ չի խանգարի: Սքանչելի է:

ՋԱԼԱԼ (վերցնում է սեղանից նամակը և տալիս է Մայի-
լեանին). Ձեր հասցէով է, պ. Մայիլեան:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ (վերցնում է նամակը). Երևի մեր խմբագրիցն
(կարդում է). «Սպասում եմ խոստացածդ վէպիկին»... Դէհ,
հերիք է պարապ նստել, գործի դիմեմ: Գնա՛: (Ջալալը դուրս է
գնում):

ՄԱՅԻԼԵԱՆ (նստում է սեղանի առաջ) Սպասում է վէպի-
կին... Գլուխս բթացել է... է՛, էն ուրիշ ժամանակներ էին Օ՛,
Մեծդ Ապոլլոն, Փանտաղիա, յանդուզն Փանտաղիա... Վէպեր,
ոտանաւորներ, հէքիաթներ, ողբերգութիւններ... զրում էի մեքե-
նայի պէս: Քանի մարդ եմ պատկել, բաժանել կամ սպանել...
տաժանակիր աշխատանքի ուղարկել... Սակայն պէտք է գործի
դիմել (գնում է: Ներս է մտնում Ջալալը):

ՋԱԼԱԼ. Պ. Մայիլեան:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ի՞նչ ես ուզում:

ՋԱԼԱԼ. Մի ինչ որ տիկին ցանկանում է Ձեզ տեսնել: Ազ-
գը կարիսեան է:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ինչպէ՛ս:

ՋԱԼԱԼ. Կարիսեան:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ո՞վ է:

ՋԱԼԱԼ. Ասում է, որ Ձեզ հետ լուրջ գործ ունի:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ներս հրաւիրիր:

ՋԱԼԱԼ. Էս բոպէիս (դուրս է գնում):

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ուղղակի պատիժ է, էլի, այցելութեան ժամանակ են գտել:

Տեսիլ VI

Մայիլեան եւ օր. Կարինեան

ԿԱՐԻՆԵԱՆ (ներս մտնելով). Սա նա է, նրա գրասենեակն է: Ա՛խ, Աստուած իմ. քիչ է մնում սիրտս գնայ:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ի՞նչ էք կամենում, օրիորդ:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ (ձեռք մեկնելով Մայիլեանին). Նախ և առաջ թոյլ տուէք ինձ Ձեր ձեռքը սեղմելու, Ձեր ազնիւ և պատուաւոր ձեռքը, որպէս զի երկուսիս սրտի զարկերակն էլ մի տեսակ լինի:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ (ինքն իրեն). Ջարմանալի անձնաւորութիւն է: (Նրան) Եղէք բարի, սեղմեցէք:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Ես հաւատացած եմ, որ իմ այցելութիւնը Ձեզ համար անփաս կլինի:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ի հարկէ... Թէպէտ, պէտք է խոստովանուել, որ ես շտապով գործ ունեմ կատարելու և...

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Աւելի լաւ: Այս բոպէիս Ձեր հոգին գտնւում է իմ ցանկացած մթնոլորտում (նստում է). նստեցէք:

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Շնորհակալութիւն (նստում է):

ԿԱՐԻՆԵԱՆ. Պատանեական հասակիցս սկսած բանաստեղծական կայծը վառեց իմ անփորձ հոգին և լինելով երեխայ, ես ըսկսեցի ոտանաւորներ գրել ցանկապատերի, պատուհանների և դռների վրայ,—մի խօսքով՝ որտեղ պատահում էր: Տարիներից յետոյ այդ կայծը փոխուեց հրդեհի: Գրելու փափագը էլ հանգիստ չի տալիս ինձ... (կարճ լռութիւն): Սկզբում ես ոտանաւորներ էի գրում, ես երգում էի լուսնեակին և աստղերին... Սակայն շուտով ես փոխեցի ուղղութիւնս և սկսեցի գրել դրամաներ, ողբերգութիւններ... քսան տարեկան հասակումս...

ՄԱՅԻԼԵԱՆ. Ձեր կեանքի պատմութիւնը, յիշաւի, շատ հետաքրքրական է, սակայն ներեցէք ինձ, որ չեմ կարող մինչև վերջը լսել Ձեզ, որովհետև շատ զբաղուած եմ: Ասացէք ինձ կարճ: Ինչո՞ւ համար էք եկել:

ԿԱՐԻՆԵԱՆ (ձեռքով զարկում է իր հետ բերած ահագին ձեռագիրները). Ահա:

ՄԱՅԻԼ. Այդ ի՞նչ է:

ԿԱՐԻՆ. Այս իմ անքուն գիշերների արդասիքն է, իմ դրաման է, իմ սեփական զաւակը, որին ես չարչարանքներով լոյս աշխարհ եմ բերել: Տալիս եմ Ձեզ, իբրև դատաւորի՝ դատավճիռ կայացնելու:

ՄԱՅԻԼ. Շատ բարի. ես աչքի կանցկացնեմ: Յտեսութիւն (ձեռքը մեկնում է):

ԿԱՐԻՆ. Օ՛, ո՛չ, ո՛չ, այդպէս շուտով չի լինի. նստեցէք, խնդրեմ:

ՄԱՅԻԼ. (ինքն իրեն) Ա՛յ քեզ մարդ (նստում է): Ահա նըստեցի:

ԿԱՐԻՆ. Նախ և առաջ ես Ձեզ պէտք է բացատրեմ մի քանի մօտիվներ, որոնք վերաբերում են իմ դրամային: Ուրեմն ես ըսկսում եմ...

ՄԱՅԻԼ. (ինքն իրեն): Սա այսօր չի վերջացնի:

ԿԱՐԻՆ. Պէտք է Ձեզ յայտնեմ, որ ես առհասարակ գրում եմ ծածկանուն տակ: Ծածկանունս «Ծրճռակ է»:

ՄԱՅԻԼ. Շատ գեղեցիկ ծածկանուն է:

ԿԱՐԻՆ. Իմ հեղինակութիւնը բաղկացած է կէսը դրամայից, կէսը վէպից, կէսն էլ ողբերգութիւնից: Դրա պատճառով անունը դրել եմ վիպա-ողբերգական դրամա:

ՄԱՅԻԼ. (ինքն իրեն) Սա իմ մարսողութիւնը կխանգարի: (նրան) Թո՛ղ տուէք նայելու...

ԿԱՐԻՆ. Յետոյ, յետոյ... բովանդակութիւնը հետեւեալն է. ամենքից յարգուած և պատուական Չորանեանի ընտանիքը բաղկացած է ամուսնուց, կնոջից, չորս աղջկանից և երկու տղայից. ապրում են խաղաղ, ուրախ և օրինակելի առաջին գործողութեան մէջ:

ՄԱՅԻԼ. Փառք Աստուծոյ:

ԻԱՐԻԻ. Յանկարծ անսպասելի կերպով մեռնում է հայրը (բաղմանը նսեքով նայում է Մայիլեանին):

ՄԱՅԻԼ. Շատ լաւ:

ԿԱՐԻՆ. Հասկանալի է խեղճ այրիի դրութիւնը: Նա երկրորդ անգամ ամուսնանում է մի այրի մարդու հետ, որի ընտանիքը բաղկացած է լինում չորս որդուց և երկու աղջկանից (նորից նայում է Մայիլեանին):

ՄԱՅԻԼ. Շատ լաւ: Յետո՞յ:

ԿԱՐԻՆ. Յանկարծ... Այդ կինը դեռ չվայելած կեանքի վայելքները, մէկ էլ... անսպասելի կերպով մեռնում է:

ՄԱՅԻԼ. Մեռնում է, լաւ:

ԿԱՐԻՆ. Սգից մի քանի օր յետոյ խեղճ մարդը առաջարկութիւն է անում մի այլ կնոջը որը ունենում է երկու աղջիկ:

ՄԱՅԻԼ. (ինքն իրեն) Տէր Աստուած: Մի քանիսը ճանճի նման մեռնում են, միւսները սուսկի նման մեծանում:

ԿԱՐԻՆ. Դուք ուշադրութեամբ լսեցիք:

ՄԱՅԻԼ. Այո: Այժմ մենք ի նկատի ունենք տասնեմէկ երեխայ:

ԿԱՐԻՆ. Ներեցէք, տասնեւչորս. Առաջին պատկից ունէր...

ՄԱՅԻԼ. Ներեցէք խնդրեմ, երևի տասնեւչորս: Քանի գործողութիւնից է բաղկացած Ձեր դրաման:

ԿԱՐԻՆ. Իննը գործողութիւնից և 26 պատկերից:

ՄԱՅԻԼ. (նայում է ժամացոյցին) Իսկ հիմա մենք, որ գործողութեան մէջ ենք գտնվում:

ԿԱՐԻՆ. Երբորդ գործողութեան, տասներորդ պատկերում:

ՄԱՅԻԼ. Ներեցէք ինձ, ամբողջ դրաման ես չեմ կարող լըսել... Ես շատ զբաղուած եմ. եղէք բարի, թողէք ինձ Ձեր ձեռագիրները:

ԿԱՐԻՆ. (տալիս է ձեռագիրները) Շատ բարի, այժմ յուսով եմ որ դուք բոլորովին ծանօթացաք իմ գրելու ուղղութեան հետ և Ձեզ չպէտք է զարմացնի գործող անձանց շատութիւնը, մէկը միւսի յետեից պատահող անակնկալ և զարհուրելի դէպքերը և 9-րդ գործողութեան վերջում հերոսների զրկախառնութիւնը, որովհետեւ բոլորն էլ մի ընտանիքից են...

ՄԱՅԻԼ. Երեւակայում եմ՝ ինչ գեղեցիկ և հետաքրքրութիւն շարժող դրամա կըլինի:

ԿԱՐԻՆ. Օ... (աչքերը գետնին յարելով): Ե՞րբ կըհրամայեք ինձ լսելու ձեր կայացրած դատավճիռը:

ՄԱՅԻԼ. Ես կարծում եմ, որ Ձեր դրաման պէտք է կարդալ մեծ ուշադրութեամբ, ուստի...

ԿԱՐԻՆ. (ընդհատելով): Ուստի, ես էլի այսօր կըզամ:

ՄԱՐԻԼ. Այսօր:

ԿԱՐԻՆ. Ես հաւատացած եմ, որ դուք մի քանի պատկերներ կարդալուց յետոյ կըզարմանաք իմ ոճի և սքանչելի բառերի վրայ, որոնք շատ են իմ դրամայում:

ՄԱՅԻԼ. Ճիշտն ասած, ես հիմա էլ զարմացած և շփոթուած եմ:

ԿԱՐԻՆ. Ուրեմն ցտեսութիւն:

ՄԱՅԻԼ. Ցտեսութիւն:

ԿԱՐԻՆ. (մօտենում է դռանը և նորից վերադառնում): Խընդրում եմ Ձեզ մի փոքր զիջող վարուէք իմ հեղինակութեան հետ,

չէ՞ որ, մենք մի ընտանիքի որդիք ենք, Ապոլլոնի զաւակները:
Ցտեսութիւն: (Գնում է):

ՄԱՅԻԼ. Օ՛, Մեծդ Ապոլլոն, եթէ այդ տիպի երկրպագուներ
շատ ունիս, այն ժամանակ ես հրաժարվում եմ քեզանից, ես
չեմ ցանկանում քո որդին կոչուել: Ոչ մի բոպէ հանգստութիւն
չեն տալիս, արի ու վէպիկ գրի այս պայմաններում: Ի՞նչպէս չէ,
շատ կը գրես (նայում է ձեռագրներին): Պէտք է մարդ վերին աս-
տիճանի յիմար լինի, որ կարգայ գոնէ մի-երկու երես այս աս-
տիճի ձեռագրից. (ձեռագրերները վայր է ձգում սեղանի վրայ):
Քնիր խաղաղութեան մէջ վիպա-ողբերգական-դրամատիքական
զարանցանք (ներս է մտնում Վարդգէսը):

Տեսիլ V

Մայիլեան եւ Վարդգէս

ՎԱՐԴ. Բարե, հօրեղբայր. ես Ձեզ չխանգարեցի՞:

ՄԱՅԻԼ. Ընդհակառակը, ես շատ ուրախ եմ քո այցելութեան
համար:

ՎԱՐԴ. Ես Ձեզ ուրախացնելու եմ եկել:

ՄԱՅԻԼ. Ի՞նչ է, վէպիկ գրելու նիւթ հօ չես բերել:

ՎԱՐԴ. Ձէ, հօրեղբայր: Այսօր ծառայութեանս մէջ բարձր
պաշտօն եմ ստացել աւելի ոռճիկով:

ՄԱՅԻԼ. Շնորհաւորում եմ, շնորհաւորում... բայց այդ բոլոր
պատմութիւնը ոչ մի վիպական շահագրգռում չունի, այնպէս որ
ինձ համար այնքան էլ նշանակութիւն չունի: Երևակայիր, ես պէտք
է մի վէպիկ գրեմ, իսկ թեմա չեմ կարողանում գտնել:

ՎԱՐԴ. Ոչինչ, հօրեղբայր, կը գտնէք:

ՄԱՅԻԼ. Կը գտնեմ, ի հարկէ կը գտնեմ. կընստես, գրիչդ կը
վերցնես, ու կը խորասուզուես... Թըր՛խկ՝ մի այցելու... Թըր՛խկ՝
մի ուրիշ այցելու: Ահա գմայլուիր. (տալիս է նրան Կարինեանի
ձեռագրերները):

ՎԱՐԴ. Այս ի՞նչ է:

ՄԱՅԻԼ. Վիպա-ողբերգական-դրամատիկական գրուածք
մարդկանց աճեցողութեան և մահացութեան մասին: XX-րդ դա-
րի դրամատուրգիայի նոր-ուղղութեան գրուածք. և այս անմիտ
և յիմար ստեղծագործութիւնը ես խոստացել եմ կարդալ և յայ-
տնել իմ կարծիքը նրա մասին:

ՎԱՐԴ. Խեղճ հօրեղբայր (չէմքում երեւում է Զաւալը):

Տեսիլ VI

Նոյնի եւ Ջալալ

ՋԱԼ. Մի ինչ որ օրիորդ կամենում է Ձեզ տեսնել:

ՄԱՅԻԼ. Նորից, Տէր Աստուած, էս ի՞նչ պատիժ է: Սրանք ինձ սպանել են ուղղում: Ասա՛ որ ես տանը չեմ:

ՋԱԼ. Ես ասացի. բայց նա անպատճառ ուղղում է Ձեզ հետ խօսել:

ՄԱՅԻԼ. Ո՛հ, սպանեցին, էլի՛: Կանչիր (Ջալալը դուրս է գնում):

ՎԱՐԴ. Հօրեղբայր, ինչո՞ւ այդքան անբաւական էք. չէ՞ որ երիտասարդ օրիորդների հետ շփուելը շատ հաճելի է:

ՄԱՅԻԼ. Նայած ում համար, ես գնում եմ... (սեղանից հաւաքում է թղթերը, թանաքամանը գրիչը և այլն) Եթէ իրօք քեզ հաճելի է «երիտասարդ օրիորդների» հետ խօսելը, խնդրեմ բարի եղիր, ընդունիր իմ փոխարէս, իսկ ես կը գոլորշիանամ:

Տեսիլ VII

Վարդգէս եւ Աւսդիկ

ԱՍՏՂԻԿ (երկշոտ կերպով ներս մտնելով) Ներեցէք... Գուցէ ես անժամանակ եմ...

ՎԱՐԴ. (ինքն իրեն) Ինչ լաւիկն է: (ներս) Ի՞նչ էք կամենում, օրիորդ:

ԱՍՏՂԻԿ. Այսինքն, ճիշտն ասած ես... ոչինչ... ես կամենում էի միայն... Այսինքն իմ միակ ցանկութիւնն էր Ձեզ հետ ծանօթանալ:

ՎԱՐԴ. Շատ ուրախ եմ: (ինքն իրեն) Հօրեղբայրս թէմայի էր ման գալիս. ահա ես գտայ (հրաւիրելով նստել) խնդրեմ, նստեցէք:

ԱՍՏՂԻԿ. Ա՛խ, շատ շնորհակալ եմ... (ինքն իրեն) կընըստեմ... Չէ՞ որ հայրս թոյլ տուեց: (Նստում է):

ՎԱՐԴ. (նստում է նրա կողքին) Ուրեմն, դուք ցանկանում էք ինձ հետ ծանօթանալ: Շատ ուրախ եմ:

ԱՍՏՂԻԿ. Դուք ծիծաղելի չէ՞ք գտնում իմ ցանկութիւնը:

ՎԱՐԴ. Ընդհակառակը, ես խրախուսում եմ Ձեզ:

ԱՍՏՂԻԿ. Ես կարգացել եմ ձեր գրուածքները և պէտք է խոստովանուած, որ համարեա կախարդուած եմ Ձեզանից:

ՎԱՐԴ. (ինքն իրեն) Հօրեղբայրս շատ գեղեցիկ երկրպագուհիներ է ունեցել. նախանձում եմ:

ԱՍՏՂԻԿ. Այսինքն ուզում եմ ասել՝ ոչ թէ Ձեզանից եմ կախարդուած, այլ Ձեր գրուածքներից:

ՎԱՐԴ. Հասկանալի է: Թոյլ տուէք իմանալ Ձեր անունը:

ԱՍՏՂԻԿ. Աստղիկ:

ՎԱՐԴ. Ինչո՞ւ օր. Աստղիկ, դուք առաջ շնորհ չբերեցիք իմ գրասենեակը:

ԱՍՏՂԻԿ. Շատ պարզ պատճառով: Հայրս արգելում էր. նա մինչև անգամ շատ անրաւական էր, երբ ես Ձեր գրուածքները կարդում էի... Վերջապէս նա ինքը այսօր սկսեց Ձեր և Ձեր գրուածքների մասին խօսել և թոյլ տուեց ինձ Ձեզ մօտ գալու:

ՎԱՐԴ. Աստուած իմ, որքան բարի է Ձեր հայրը:

ԱՍՏՂԻԿ. Երեի նա համոզուած է, որ դուք... արժանի էք յարգանքի և... նա ձեզ հաւանել է...

ՎԱՐԴ. Ուրեմն այդպէս: (համբուրում է նրա ձեռքը):

ԱՍՏՂԻԿ. Ա՛խ, ի՞նչ էք...

ՎԱՐԴ. Օ՛, մի խլէք ինձանից Ձեր ոսկէ ձեռքը: (նորից համբուրում է):

ԱՍՏՂԻԿ. Ես Ձեզ չեմ արգելի... Ձէ՞ որ հայրս թոյլ տուեց.

ՎԱՐԴ. Օ՛, անգի՛ն հայր:

ԱՍՏՂԻԿ. Երբ ես կարդում էի Ձեր վէպերը, ես երևակայում էի Ձեզ ակնոյններով և ոչ երիտասարդ... Իսկ երբ որ կարդացի Ձեր ոտանաւորները, Դուք երևակայութեանս մէջ տգաւորուեցիք այնպէս, ինչպէս ես Ձեզ այժմս տեսնում եմ. կենսուրախ, ժպիտը դէմքիդ... Ա՛խ, ի՞նչ հիանալի էք դուք գրում:

ՎԱՐԴ. Օ՛, հաւատացէք ինձ, բոլոր իմ սոնէտները անկեանք, անշնորք են և հիմա միայն, Ձեզ տեսնելով, ես իսկապէս բանաստեղծ եմ դառնում: (Մօտենում է նրան աւելի մօտիկ):

ԱՍՏՂԻԿ (ուզում է վեր կենալ աթոռից. բայց յետոյ մնում է իր տեղը, ինքն իրեն). Կըմնամ... Ձէ՞ որ հայրս թոյլ տուեց (նրան): Ա՛խ, Աստուած իմ, եթէ կարողանամ ոտառաւորներ գրել...

ՎԱՐԴ. Եթէ թոյլ կըտաք, ես Ձեզ կըսովորեցնեմ:

ԱՍՏՂԻԿ. Օ՛, ուրախութեամբ:

ՎԱՐԴ. (աւելի մօտենում է): Սիրելի Աստղիկ, նախ քան ոտանաւորներ գրելը պէտք է Ձեր սրտում սրբազան կրակ վառէք...

ԱՍՏՂԻԿ. Սրբազան կրակ:

ՎԱՐԴ. Այո՛, միայն այն ժամանակ ոտանաւորները ինքն իրենց կըգան. օրինակ, ես նայելով ձեր ծով աչքերին, զգում եմ, որ կարող եմ մի ամբողջ պօէմ ստեղծագործել:

ԱՍՏՂԻԿ. Ի՞նչ զարմանալի է... ես ինքս էլ նոյնն եմ ըզգում:

ՎԱՐԴ. Ուրեմն սկսենք: (Համբուրում է Աստղիկին):

ԱՍՏՂԻԿ. Ա՛խ!... ինչո՞ւ...

ՎԱՐԴ. Ձէ՛ որ Ձեր հայրը թոյլ տուեց:

ԱՍՏՂԻԿ. Ճիշտ... հայրս թոյլ տուեց:

ՎԱՐԴ. Հա, ես մոռացայ յիշել ամենագլխաւորը: Ոտանաւորներ գրելու համար ամենաառաջին պայմանը սէրն է:

ԱՍՏՂԻԿ. Հա՛, իսկ գիտէ՞ք, ես արդէն սկսել եմ սիրել... (Վարդգէսը ուրախութեան շարժումներ է անում): Ոչ թէ Ձեզ, այլ ընդհանրապէս... Ոտանաւորներ... Բանաստեղծութիւններ... ես էլ էի գրում, բայց իմ բոլոր ոտանաւորները դուրս էին գալիս շատ թոյլ, անշնորք... Իմ ստեղծագործութիւնների մէջ գլխաւորապէս պակասում էր այն... Դուք ինչպէս ասացի՞ք:

ՎԱՐԴ. Սրբազան սիրոյ կրակը:

ԱՍՏՂԻԿ. Այո՛, հէնց այդ. սրբազան սիրոյ կրակը. ես չէի յանդգնում Ձեզ մօտ բերել ոտանաւորներս, իսկ եթէ դուք թոյլ կըտաք...

ՎԱՐԴ. Ի՞նչպէս, դուք ուզում էք զնա՞լ:

ԱՍՏՂԻԿ. Ես շուտով կըվերագանամ. չէ՛ որ մենք շատ մօտիկ ենք ապրում միմեանցից:

ՎԱՐԴ. Իսկ յետոյ մենք միասին կըգրենք. համաձայն էք:

ԱՍՏՂԻԿ. Օ՛, ուրախութեամբ:

ՎԱՐԴ. Ասացէ՛ք Ձեր հօրը, որ ես Ձեզ աստուածացնում եմ:

ԱՍՏՂԻԿ. Անպատճառ կասեմ. չէ՛ որ նա թոյլ տուեց ինձ Ձեզ հետ ծանօթանալ: Ցտեսութիւն, ցտեսութիւն: (Գնում է):

ՎԱՐԴ. Աստուած իմ. Ո՛ւր է զլուխս (ձեռքերով շօշափում է գլուխը) կայ, այստեղ է. իրա տեղն է: Սքանչելի, սիրուն աղջիկ: Օ՛, ես սիրահարուած եմ. սիրուց խելագարվում եմ: Բայց ի՞նչ անեմ. նա շուտով կը վերագանայ. թերևս հօրեղբօրս պատահի... Օ՛, Աստուած ո՛չ անի: Պէտք է հօրեղբօրս հետ գործը դրստել:

Տեսիլ VIII

Վարդգէս եւ Մայիլեան

ՄԱՅԻԼ. (ներս մտնելով) Գնաց:

ՎԱՐԴ. Այո, գնաց:

ՄԱՅԻԼ. Գեղեցիկ օրիորդ էր:

ՎԱՐԴ. Ոչինչ... այսինքն, այնպէս... Թողնենք մի կողմը...
ես Ձեզ, հօրեղբայր, հրաւիրում եմ նախաճաշի, բարձր պաշտօն
ստանալու համար:

ՄԱՅԻԼ. Ես ուրախութեամբ, բայց... իմ վէպիկս...

ՎԱՐԴ. Կյաջողեցնէք. գնանք պանդոկ և մի շիշ շամպանսկի
խմենք: Համաձայն ես.

ՄԱՅԻԼ. Շամպանսկի, հրապուրիչ է: Գնանք:

ՎԱՐԴ. (ինքն իրեն) Շատ լաւ. հօրեղբօրս կխմացնեմ և
կթողնեմ պանդոկում, իսկ ես կվերադառնամ (գնում են: Ներս
են մտնում Աստղիկը և Ջալալը):

Տեսիլ IX

Աստղիկ եւ Ջալալ

ՋԱԼԱԼ. Սպասեցէք մի րոպէ, այս րոպէիս կյայտնեմ Ձեզ.
(բաց է անում աջ դուռը) Օ... պ. Մայիլեանը տանը չէ:

ԱՍՏՂԻԿ. Ո՞ւր է:

ՋԱԼԱԼ. Չգիտեմ. երևի այգումն է... նրանց գլխարկներն էլ
չկան... Դուք նստեցէք, օրիորդ, իսկ ես կգնամ այգի, գուցէ
այնտեղ են: (գնում է աջ դռնով):

ԱՍՏՂԻԿ (մենակ) Ես չգիտեմ ի՞նչ է ինձ հետ կատարվում...
Սիրտս ճմլվում է... Դողում եմ... Ոչ թէ վախից, ոչ, այլ ուրա-
խութիւնից (ձեռքերով սեղմում է գլուխը). սակայն իսկապէս ի՞նչ
զարմանալի է... Այսօր նրա հետ առաջին անգամն էի խօսում,
այն ինչ ինձ թւում էր, թէ մենք վաղուցուայ ծանօթներ ենք:
Ի՞նչու է այդպէս. նա ինձ պատմում էր իր սիրոյ մասին... Համ-
բուրում էր ինձ... (վճռակտն) Սակայն ի՞նչ կայ այստեղ ամա-
չելու. չէ՞ որ հայրս թոյլ տուեց. (կարճ լռութիւնից յետոյ): Իսկ
ի՞նչ գեղեցիկ աչքեր ունի: Ովկիանոսի նման խորն են նրանք...

և երբ որ բռնեց ձեռքս և... համբուրեց... ես... քիչ մնաց, որ նրա վզովն ընկնեմ... Ա՛խ, այդ սարսափելի է. էհ, ոչինչ չկայ սարսափելի, քանի որ հայրս թոյլ տուեց: (Ջալալը վերադառնում է):

ՋԱԼԱԼ. Ոչ ոք չկայ, ոչ պ. Մայիլեանը և ոչ էլ կինը,
ԱՍՏՂԻԿ. Ի՞նչ կին:

ՋԱԼԱԼ. Տիկին Մայիլեանը:

ԱՍՏՂԻԿ. Ուրեմն նա մայր էլ ունի, հա՛:

ՋԱԼԱԼ. Մայրը վաղուց է վախճանուած, ոչ, կինը:

ԱՍՏՂԻԿ. Կինը, ուրեմն նա պսակուած է: (Մեկուսի) Պսակուած... նա պսակուած է... խաբեց ինձ... ինչ ցածութիւն է. հայրիկը ճաշտ էր ասում, որ բոլոր գրողները նենգամիտ գայթակղիչներ են, անամօթ և անխիղճ մարդիկ են: Օ՛, թանկագին հայրիկ, որքան ճիշտ էին քո խօսքերը. իսկ ես՝ յիմարս հակաճառում էի, հաստատում էի որ նա սխալվում է... և ի՞նչ դուրս եկաւ, ի՞նչ կասի հայրիկը. իսկ ես ի՞նչ պէտք է ասեմ... Օ՛, ամօթ, ամօթ... (երեսը ձեռքերով ծածկում է) Այս տետրերը կյանձնէք պ. Մայիլեանին (տետրերը տալիս է Ջալալին) և կասէք, որ նա էլ երբէք ինձ չի տեսնի... երբէք: (Դուրս է գնում):

ՋԱԼԱԼ. Ա՛յ քեզ օյին: Իմացաւ թէ չէ, որ պսակուած է, սիրտը նեղացաւ. էս ի՞նչ բան էր... Չլինի՞ թէ սիրահարուած է... Կատարեալ մասխարութիւն կլինի. Բայց պ. Մայիլեանը սխալուած չէ, նա լաւ ապրանք է ճանկը գցել:

Տեսիլ X

Ջալալ եւ Մայիլեան

ՄԱՅԻԼ. (շտապով ներս է մտնում): Թո՛ւ... Հազիւ դուրս պրծայ. վարդգէսը պատահեց ընկերներին և սկսեց խօսել նրանց հետ, իսկ ես օգտուելով առիթից ծլկուեցի այստեղ: (Ջալալին տեսնելով): Դու ի՞նչ ունես այստեղ:

ՋԱԼԱԼ. Մի ինչ որ օրիորդ այստեղ Ձեզ էր ուզում... էն, որ առաւօտը եկել էր:

ՄԱՅԻԼ. Ի՞նչ... Ուրեմն նա այստեղ էր... Օ՛, անիծեալ «ճրճուակ»:

ՋԱԼԱԼ. Ոտանաւորներ բերեց և հրամայեց, որ Ձեզ յանձնեմ: (Տետրը տալիս է Մայիլեանին):

ՄԱՅԻԼ. Կարծես զրելու մեքենայ լինի: Առաւօտեան—ող-
բերգութիւն, հիմա—ոտանաւորներ: Տէր իմ Աստուած, երևի գի-
շերս էլ մի վէպ կրերի: (Բեմի ետեւից լսվում է զանգի ձայն):
Էլի: Տէր Աստուած, սրանք ինձ կսպանեն իրենց այցելութիւն-
ներով: (Ջալալը գնում է. ներս է մտնում Դդումը):

Տեսիլ XI

Մայիլեան եւ Դդում

ԴԴՈՒՄ. Փնփն Աստուծոյ. լաւ է Ձեզ տանը պատահեցի,
մի կողմից. շուռ եկէք իմ կողմը... Հիմա էսպէս (պտոյտ տալով
Մայիլեանին) Լաւ է, շատ լաւ է, Ո՞վ կմտածեր, որ սրա գլխում
էդ տեսակ բաներ կլինեն:

ՄԱՅԻԼ. Ի՞նչ էք կամենում, ես Ձեզ չեմ ճանաչում:

ԴԴՈՒՄ. Կճանանչէք:

ՄԱՅԻԼ. Թոյլ տուէք...

ԴԴՈՒՄ. Ձեմ թոյլ տայ: Հերիք է, ի՞նչ որ դուք թոյլ
տուեցիք Ձեզ, մի կողմից:

ՄԱՅԻԼ. (Մեկուսի)... Սա ի՞նչ որ խելքից պակաս է...
(բարձր) Ինչը Ձեզ այստեղ բերեց.

ԴԴՈՒՄ. Ինչը բերեց. իմ աղջիկը. հասկանում էք: Աղջիկս
համարեա տրաքուեց, մի կողմից:

ՄԱՅԻԼ. Իմ ի՞նչ գործն է:

ԴԴՈՒՄ. Ձեր ինչ գործն է: Դ՞ուք էիք մեղաւոր, դ՞ուք. փո-
խանակ խոզի դմակ ծախողի հետ պսակուելու, ամբողջ օրը նըս-
տած Ձեր վէպերն էր կարդում և ինքն էլ ինչ որ յիմար ոտա-
նաւորներ է սկսում գրել:

ՄԱՅԻԼ. (ինքն իրեն) Հա՛, սա էն ճրուակի հայրն է, հա՛...
Շատ լաւ ընտանիք են՝ աղջկանից սկսած մինչև հայրը:

ԴԴՈՒՄ. Ձեր ոտանաւորները աղջկանս խելքից հանել են.
ես իրաւունք տուեցի Ձեզ հետ ծանօթանալու և ոչ թէ համբոյր-
ներով ելնէիք, մի կողմից:

ՄԱՅԻԼ. Բայց հաւատացնում եմ Ձեզ պ. Ճրճոակ...

ԴԴՈՒՄ. Դդում:

ՄԱՅԻԼ. Ո՞ւմ հասցէին էք ասում:

ԴԴՈՒՄ. Ո՞ւմ, Ձեր: Դուցէ դուք ասէք, որ իմ աղջիկը

Ձեզ մօտ չի եղել: Դուք չէիք, որ խոստացել էիք կարդալ նրա գրուածքները:

ՄԱՅԻԼ. Այո, խոստացել էի, խոստացել էի նրա համար, որ ազատուեմ նրանից:

ԴԴՈՒՄ. Սո՛ւտ էք ասում:

ՄԱՅԻԼ. Բայց, պ. Ճրճուակ...

ԴԴՈՒՄ. Դդո՛ւմ:

ՄԱՅԻԼ. Ու՛մն էք ասում:

ԴԴՈՒՄ. Ո՞ւմ... հասկանալի բան է՝ Ձեզ: Ի՞նչ իրաւունք ունէիք դուք անփորձ աղջկան գայթակղեցնելու: Ես նրան մարդու կտամ, ո՛ւմ իմ քէֆը կտայ, մի կողմից:

ՄԱՅԻԼ. Ես դրա դէմ ոչինչ չունեմ: Միայն չեմ հասկանում, թէ նա ի՞նչ կարող էր Ձեզ ասել: Ես նրա հետ այնպէս քաղաքավարի էի... նա ինձ չի հասկացել, հաւատացնում եմ...

ԴԴՈՒՄ. Ձեզ չի հասկացել, հա՛... Ձէ, չէք կարող խաբէ ինձ. ես նրան էս բոլորիս էստեղ կբերեմ և և եթէ դուք սուտ դուրս գաք, էն ժամանակ ես Ձեզ հետ իմ հաշիւը կտեսնեմ (փայտով սպառնում է):

ՄԱՅԻԼ. Մի փոքր զգոյշ եղէք, պ. Ճրճուակ...

ԴԴՈՒՄ. Դդում, հազար անգամ պէտք է ասեմ:

ՄԱՅԻԼ. Ու՛մն էք ասում:

ԴԴՈՒՄ. Ո՞ւմ, ի հարկէ Ձեզ: (գնում է):

ՄԱՅԻԼ. Ա՛յ քեզ օյին: Սրանք ինձ գերեզմանի դուռը կհասցնեն (ուզում է դուրս գնայ դռնով, բայց յանկարծ ներս է մըտնում օր. Կարինեանը և կանգնեցնում նրան):

Տեսիլ XII

Մայիլեան և օր. Կարինեան

ԿԱՐԻՆ. Ներեցէք, որ ես Ձեզ անհանգստացնում եմ... Բայց դատաւճիռը լսելու անհամբերութիւնը...

ՄԱՅԻԼ. Նորից, նորից դուք, մեծարգոյ օրիորդ, ի՞նչ էք անում ինձ հետ: Ազնիւ խօսք, ես խելքս կկորցնեմ: Նոր ինչ որ վիպա-ողբերգական դրամա էր գլխիս...

ԿԱՐԻՆ. (ընդհատելով) Ուրեմն դուք կարդացել էք: Այո՞, կարդացել էք: (Նստում է): Օ՛, ես հաւատացած եմ, որ իմ դրաման Ձեզ վրայ հաճելի տպաւորութիւն կթողնէր: Որ գործողու-

թիւնն էք աւելի ճաւանդում. ես կարծում եմ 17-րդ պատկերը, երբ ամբողջ ընտանիքը գետի ափին հաւաքուած լուածք է ա-
նում լուսնեակի վառ լոյսի տակ; իոկ հեռում լսելի է գորտերի
ներդաշնակ կրկնոցը: Կիսօսենք, սիրելիս, կիսօսենք դրա մասին.
ես այնպէս բարձր եմ գնահատում Ձեր կարծիքը:

ՄԱՅԻԼ. Այդ տեսակ գրուածքի ես իմ կեանքի մէջ երբէք
չեմ պատահել:

ԿԱՐԻՆ. Ճիշտ էք ասում: Ուրեմն իմ գրուածքը մի ամբողջ
դարեշրջան կկազմուի, ամեն լեզուի կթարգմանուի... նստեցէք,
խնդրեմ:

ՄԱՅԻԼ. Մեծարգոյ օրիորդ...

ԿԱՐԻՆ. Ինձ ուղղակի ճրճուակ կանչեցէք, խնդրում եմ. չէ՞
որ մեր սրտերը իրար հետ ձուլուած են, մենք սերտ բարեկամ-
ներ ենք:

ՄԱՅԻԼ. (ինքն իրեն) Օ՛, Աստուած ոչ անի այդ տեսակ
բարեկամութիւնը:

ԿԱՐԻՆ. (մօտենալով նրան) Ինձ ոչ ոք չէր ուզում հասկա-
նալ, միայն դուք ինձ հասկացաք:

ՄԱՅԻԼ. Համարեա... Միայն մի բան չեմ հասկանում, ին-
չ՞ո՞ւ ինձ այնքան նեղութիւն պատճառեցիք:

ԿԱՐԻՆ. Ճիշտ որ շատ տարօրինակ է, նամանաւանդ 7-րդ
գործողութիւնը. 20-դ պատկերը:

ՄԱՅԻԼ. Ներեցէք, Դուք ինձ չէք հասկանում. ինչո՞ւ դուք
Ձեր հօրը պատմել էիք այնպիսի պատմութիւն, որ ես համարեա
երազումս էլ չեմ տեսել:

ԿԱՐԻՆ. Ես ասել եմ միայն, որ Ձեզ մօտ եմ եղել. ինչպէս
հնազանդ որդի ես կարծում եմ, որ պարտական էի ասելու (մի
փոքր լռութիւնից յետոյ) Պէտք է խոստովանուել, որ ծնողներս
դէմ են գրականութեամբ պարապելու:

ՄԱՅԻԼ. Գիտեմ. նա մինչև անգամ կարծում էր, որ դուք
այդ ասպարէզը ընտրել էք իմ դրդմամբ... Գանգատով եկաւ ինձ
մօտ...

ԿԱՐԻՆ. Նա Ձեզ մօտ է՞ր:

ՄԱՅԻԼ. Այո՛, և ես Ձեզ խորհուրդ կտամ, ինչպէս ընկեր,
ամուսնացէք այն վաճառականի հետ:

ԿԱՐԻՆ. Ի՞նչ վաճառականի:

ՄԱՅԻԼ. Ձեր հայրը ասաց ինձ, որ մտադիր է Ձեզ նրա
հետ պսակելու:

ԿԱՐԻՆ. (շտապով) Ի՞նչ. իմ հայրը ուզում է ինձ պսակե՞լ:
Ո՞ւր է այդ մարդը, ո՞ւր է (արագ-արագ հագնում է գլխարկը)

Օ՛, ի՞նչ բախտաւորութիւն: Օ՛, եթերումն եմ սաւառնում... սաւառնում...

ՄԱՅԻԼ. Սաւառնեցէք, սաւառնեցէք. Դուք ինչպէս հնազանդ որդի պարտաւոր էք Ձեր ծնողների կամքը կատարել:

ԿԱՐԻՆ. Այո՛, այո՛, ամուսնանում եմ, ամուսնանում: Չկորցնեմ ոսկէ ժամանակը: Վերջապէս... վերջապէս ես ամուսին կունենամ: Օ՛, Աստուած իմ: (վազում է դռների կողմը):

ՄԱՅԻԼ. Տարէք Ձեր ձեռագիրները:

ԿԱՐԻՆ. (շտապով վերցնելով) Թռչեմ, թռչեմ (փախչում է):

ՄԱՅԻԼ. Թռի՛ր, թռի՛ր, անպոչ, վայրահաճ կաշաղակ (դռնում երևում է Դդումը):

Տեսիլ XIII

Մայիլեան եւ Դդում

ԴԴՈՒՄ. Ես նորից Ձեզ մօտ եմ գալիս և յուսով եմ, որ վերջին անգամը չի լինի:

ՄԱՅԻԼ. Տէ՛ր Աստուած: Երբ է վերջ լինելու այս խայտառակ այցելութիւններին: Ի՞նչ էք ցանկանում ինձանից, արդէն ամեն ինչ պարզուած, վճռուած է: Ձեր աղջիկը ամուսնանում է Ձեր ցանկացած խոզի դմակ ծախող վաճառականի հետ...

ԴԴՈՒՄ. (ուրախ) Հա՛, հա՛, հա՛...

ՄԱՅԻԼ. Պ. Ճրճուակ, դուք արդէն փոխել էք Ձեր մտադրութիւնը:

ԴԴՈՒՄ. Ի՞նչ իրաւունքով էք ինձ ճրճուակ կանչում, իմ անունը Դդում է, Դդում, մի կողմից:

ՄԱՅԻԼ. Հապա ինձ ինչո՞ւ էիք Դդում կանչում:

ԴԴՈՒՄ (զարմանալով) Ձե՞զ, իսկի մտքովս էլ չի անցկացել: Ես ինքս եմ Դդումը... Հասկացա՞ք:

ՄԱՅԻԼ. Հասկանում եմ, ինչո՞ւ ինձ վաղուց չասացիք. թէ չէ՛ Դդում հա Դդում... Մինչև անգամ վիրաւորական էր, բայց վերջ ի վերջոյ ինձ համար մենոյն է. ձեր աղջիկը ամուսնանում է վաճառականի վրայ և... թողէք ինձ հանգիստ:

ԴԴՈՒՄ. Իմ թանկագին աղջիկը, գիտէք, կամուսնանայ էն մարդու վրայ, ո՞ւմը կընտրեմ ես, մի կողմից: Այդպէս: Իսկ որովհետեւ նա հնազանդ աղջիկ է, ես թոյլ կտամ նրան ամուսնանալու Ձեր հօրեղբօր որդու հետ:

ՄԱՅԻԼ. Ի՞նչ. եթէ իմ հօրեղբօր որդին պսակուի Ձեր հնա-
ղանդ աղջկայ հետ, ես նրան գթանոց կուղարկեմ:

ԴԴՈՒՄ. Իսկ ես, ասում եմ, որ կպսակուի: Մենք երեքով
այդպէս վճռեցինք Ձեզ մօտ գալիս: Ձեր հօրեղբօր որդուն ես
հաւանում եմ, և որ ամենից գլխաւորն է եզան նման առողջ
տղայ է, մի կողմից. ահա և նրանք:

Տեսիլ XIV

Նոյն, Վարդգէս և Ասողիկ

ՎԱՐԴԳԵՍ. Սիրելի հօրեղբայր, շնորհաւորի՛ր ինձ. ես աշ-
խարհի ամենաբախտաւոր մարդկանցից մէկն եմ:

ԱՍՏՂԻԿ. (Մայիլեանին) Երկրորդ հայր, թոյլ տուէք Ձեզ
համբուրելու:

ՄԱՅԻԼ. (զարմանալով) Բայց, օրիորդ...

ԱՍՏՂԻԿ (նայում է հօրը քնքշութեամբ) Առաջին հայրիկը
թոյլ տուեց (համբուրում է Մայիլեանին):

ՄԱՅԻԼ. Սա Ձեր հայրիկն է. ես ոչինչ չեմ հասկանում:

ՎԱՐԴԳԵՍ. Օ՛, այդ ահագին պատմութիւնն է, հօրեղբայր:
Դուք այդ թէմայով մի հետաքրքիր վէպ կամ կօմէդիա
կգրէք:

ՄԱՅԻԼ. Գոնէ, բացատրեցէք ինձ...

ԴԴՈՒՄ. Է՛, էլ ի՞նչ էք շատ խօսում. պսակուեցէք, մի
կողմից, և վերջացաւ գնաց:

ՎԱՐԱԳՈՅՐ

ՄԵՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԳԸ

Ը.

Իմ Պապիկին,
Իմ Կոսիկին

I

Բանտային գիշեր—

Անվերջ է՝ երկար և մոլոր՝ վախով լի...

Ականջ եմ դնում.

Պարսպի ներքև խենթ, խելառ գետը, ինչպէս սիրող մայր,
ձայնով միալար «նանիկ» է ասում անթարթ աչքերիս, անքուն
աչքերիս...

Բանտային գիշեր—

Անհոն է՝ անծայր և քստմընելի...

Ականջ եմ դնում—

Իմ կից խցիկից աղմուկ է լսում՝ շղթաներ շաչում.— Ոգի-
ներ դժգոյն արդէն վխտում են իմ մթնոլորտում...

— Լճու. հնազանդուիր. թնդում է յանկարծ ծեր բանտա-
պետի ձայնը անսասան, ձայնը մարդասպան...

Եւ մահապարտը լռելեայն, անձայն առաջ է քայլում հաս-
տատ քայլերով փոքրիկ միջանցքում:

II

Բանտային գիշեր—

Սև է՝ մահաբեր և արիւնով լի...

Սեպացած ժայռեր՝ յաւիտեան վկայ, սեպած լեռներ՝ մըշ-
տական դիտող. ներքև են նայում, դառնագին ժպտում:

— Շը՛ղկ ու շըրը՛ղկ, շը՛ղկ ու շը՛րըղկ...

Հինաւուրց բանտի ընդարձակ այգում՝ գիշերուայ ծոցում
հեզ մահապարտի շղթաները կուռ ոճրագործ կեանքին նզովք են
կարդում՝ թափով շառաչում...

Ահա կախաղան—

Մանկամարդ զոհը համարձակ դէմքով իրեն է յանձնում ա-
նարգ ձեռքերին, կախում անխռով...

Նրա սև մահը ուժ է տալիս թարմ կուռղ մարտիկին,
կեանք է բաշխում նոր, մարմնին վերաւոր... Մատաղ, վեհ հոգին
գնում է, ձուլւում իւր ընկերների փառապանձ հոգուն, որ գա-
ղափարի մեծ ճանապարհին ընկնում են, մեռնում ժպիտը դէմ-
քին...

—

Բանտային գիշեր—

Անվերջ է՝ երկար և մոլոր վախով լի...

Ականջ եմ դնում—

Պարսպի ներքև խենթ, խելառ գետը, ինչպէս սիրող մայր,
ձայնով միալար «նանիկ» է ասում անթարթ աչքերիս, անքուն
աչքերիս...

17 թ. 21/III

Թ. Նահ. քանտ:

Բ,

Էնուշին!

Մենակ եմ.

Քամին մրրկող, սևասիրտ քամին մեծ թափով պատուհանս
է ծեծում, հարւածում և ծխնելուզում հեկեկում վայում:—

Մըսում եմ՝ տնակս ցուրտ է և դատարկ:

Մըսում է և իմ ցաւատանջ հոգին—

Յիշում եմ, և այդ այսօր, մի ժամ առաջ էր՝ ես երջանիկ էի—

Նա իմ կողքին աչերը սիրուն, և՛ անուշ՝ հոգեկան, և՛ ու-
րախ՝ մանկական—նայում էր ու ժպտում և աղմկում իմ հո-
գին...

—ԲՈՒՆՈՒՆ, ՎՈՒՆ...

Քամին գիժ, խելառ քամին պար բռնած, վէճ մտած ձիւնի
հետ, թաւալւում է, գլորւում, և ոռնում խենթ ու մենթ:

Մենակ եմ.

Մենակ է և իմ ցաւագար հոգին...

Եւ հառաչանքները աղմկող, ինչպէս մրրկող քամին, ժայթ-
քում են իմ սրտի մութ խորշերից և տարւում են, լուծւում գի-
շերուայ խորքում...

—Վճռու, բը՛...

Քամին է դարձեալ սևասիրտ քամին, որ մեծ հռանդով
տնակս է երերում, շարժում և սիրտս արնում, քամում...

1913 թ.

Իգդիր:

Լևոն—Լևոնի

ՎԵՐՋԻՆ ՆԱՄԱԿՆԵՐՍ

Ա. ՆԱՄԱԿ

Մայրիկ, անգին մայրիկ...

Մի նեղանար, որ նամակս այսքան ուշ եմ ուղարկում քեզ և մի անիծիր, որ այսքան ուշ եմ հոգում իմ ցաւատանջ ընտանիքի ապրուստի համար:

Երբ գնացքը բաժանեց ինձ քեզնից, մի ըռպէ արցունքներս ողողեցին աչքերս, սիրտս բարձրացաւ ուժգին և հանդարտ իջաւ ու սառեց կրծոսկրներիս տակ... Եւ, իմ քաղցր մայրիկ, շատ դժուար է բաժանուել հայրենիքից, ծնողներից և նրանից, որին երկար ժամանակ, շատ ու շատ տարիներ փաղաքշել եմ իմ չոր կրծքիս վրայ, իմ մաշուած, կոշտացած ձեռքերովս...

Անգին մայր:

Ահա չորրորդ օրն է, որ հասել եմ այս քաղաքը. ես քաղաք եմ ասում, մայրիկ, բայց դու դժոխք հասկացիր. ման եմ գալիս մէկ-մենակ չոր և ցամաք փողոցներում. ոչ ոք չկայ, որ ինձ ասի «բարի լոյս», կամ «բարի երեկոյ»: Ազատ ըռպէսներին նստում եմ ծովափին մի կտոր տախտակի կամ ապառաժ քարի վրայ, գլուխս առնում եմ յոգնած ձեռքերիս ափերի մէջ ու լուռ մտածում. իսկ ծովը գալիս է և իր ամբողջ յոյզերով, շոյուններով նստում հոգուս մէջ...

Ա՛խ, անգին մայրիկ, այդ ըռպէին, որքան եմ ուզում սուգուել այդ ալիքների մէջ խորասուզուել ու անյետանալ ծովի յատակում:

Սակայն ծովը ինձ շատ հեռուն տարաւ: Այն ինչ ես ուզում էի գրել քեզ, թէ ինչ եմ անում ես այս սև քաղաքում:

Հէնց որ իջայ գնացքից, զգացի, որ իմ առաջ արդէն բացուել է մի հսկայական անդունդ և ես ինձ տեսայ այդ անդունդի յատակում: Ձեռքս ցանկացայ գցել քարաժայռերին և մագըլցելով դուրս գալ այդ անդունդից, բայց շատ էր խորն այդ վիհը: Եւ իսկապէս, մայրիկ, այժմ ես իսկական անդունդումն եմ: Քո տուած մի քանի ըռքիները վաղուց են թռել գրպանիցս:

Անցեալ օրը մնացել էի քաղցած ու ինձ ու ինձ մտածում էի՝ ումից խնդրեմ հաց, չէ՞ որ այս քաղաք կոչուած սոսկալի - անդունդում ինձ ոչ ոք հաց չէր տալ։ Ի՞նչ պիտի անեմ, մուրմմ, ո՛հ, ո՛հ, ո՛հ... և գնացի, նստեցի ծովափին. խոհեբը երկար շարքերով եկան ու բուն դրին մտքիս մէջ և ես՝ ինչպէս մի մանուկ հեկեկում էի քաղցից... երկար լաց կը լինէի, եթէ ինձ չմօտենային երկու ջահէլներ. ա՛հ, նրանք շատ բարի էին. երբ իմացան թէ ինչո՞ւ են թափւում արցունքներս, իսկոյն ընկերական օգնութիւն հասցրին ինձ։ Ես երախտապարտ մնացի նրանց։

Բ. ՆԱՄԱԿ

Մայրիկ։

Երկու շաբաթը անցել է այնպէս արագ, ինչպէս վագոնի պատուհանի առաջով թռչող այն իրերը, որոնք ընկած են ճանապարհի կողքերին։

Որդու լաւ գործերը մօր համար ցնծութիւն են, իոկ վատը սրի հարուածներ. բայց այսօր ես, մայր իմ, կանգնած եմ վերջին ճանապարհի վրայ։ Կեանքը ինքն թոյլ տուաւ կանգնել այդ սոսկումների առաջ։ Անգին մայրիկ, մի անիծիր ինձ, մի նզովի իմ ծնած օրը... ես ուզում եմ ասել այն ինչ որ արել եմ, բայց լեզուս, ա՛հ լեզուս կարկամւում է ու պապանձւում. բայց ոչ, մայր իմ, ես չեմ ուզում քեզնից գաղտնիք ունենալ. ես հիմա գող եմ, մայր իմ... Ո՛հ, մայրիկ, մի անիծիր որդուդ, որ այնքան մաքուր էր և անարատ։ Ես անկարող էի մուրացկանութիւն անել, իսկ գործ ոչ ոք չէր տալիս ինձ. ախար չէ՞ որ բոլոր գործերն էլ բռնած են... Շատ էի սոված, ամբողջ երկու օր ոչինչ չէի կերել։ Երեկոյեան երբ անցնում էի մի մութ փողոցով, տեսայ մի բաց դուռ։ Ասի՝ մտնեմ բարի մարդիկ կը լինեն, ի՞նչ անէի, քաղցը շատ էր տանջում։

Մտայ ու տեսայ միջանցքում կախած էին վերարկուներ և բոլորն էլ թանգ արժէք. «միթէ սրանք պէտք է ապրեն այսպէս վերարկուների մէջ, կուշտ փորով, անհոգ, իսկ ես օրերով քաղցած», մտածեցի, մայրիկ ու վերցրի վերարկուներից մէկը ինչպէս սեփականութիւն հագայ և հեռացայ. մի առ ժամանակ դրա փողով ապրեցի, և այժմ այդ փողն էլ է վերջացել և ես վերըստին քաղցած եմ. մայր, մի անիծիր քո երբեմնի լաւ որդուն, որ այժմ կանգնած է այս աննախանձելի ճանապարհի վրայ... Չվըշտանաս, չընկճուես, մայր իմ երբ իմանաս, որ այս դրութիւնից ինձ ազատելու համար յուսահատական քայլ արած լինիմ...

Գ. ՆԱՄԱԿ

Մայրիկ, անգին մայրիկ...

Ամեն տեղ ինձ արդէն ճանաչում են, թերթերում գրել են, որ ես գող եմ... Դու գրել էիր, որ վերադառնամ տուն, բայց ինչպէս վերադառնամ, քանի որ մի կռակ անգամ չունեմ. նոյնիսկ եթէ ունենամ, միթէ կարող եմ վերադառնալ. չէ՞ որ գիւղում շատերը իմացած կը լինեն, որ ես գող եմ, մի սոսկալի զրգուելի գող...

Ես քեզ յաճախ եմ տեսնում երազում. իսկ դու միշտ կանգնում ես առջևս և թքում երեսիս, սոսկալի նախատինքներ թափում գլխիս... Եւ երբ սկսում եմ լաց լինել, դու էլ հետս լաց ես լինում ու մէկ էլ յանկարծ ամպի նման մի մշուշ իջնում է վերեւից, քեզ պարուրում իր մէջ և անյետանում: Այդ ժամանակ լաց եմ լինում բարձրաձայն և... արթնանում... Ո՛ր, մայր իմ անուշ, մի, մի անիծիր դժբաղդ որդուդ:

Ես շատ չեմ հեռանալ այն մտքից, որը արդէն որոշել եմ և հիմա ուզում եմ յայտնել քեզ. թէպէտ գիտեմ, որ իմ այդ որոշումով սուր սլաք եմ ցցելու մայրական սրտիդ մէջ... Սակայն մոռացիր, մոռացիր իմ պատճառած ալդ վերջին կսկիծն էլ. ուրեմն նախ քան որոշմանս մասին գրելը ես պէտք է յայտնեմ քեզ այդ սոսկալի դիտաւորութեանս պատճառները:

Առաջ ու առաջ, մայր իմ, պէտք է ասեմ, որ խիղճս ողակալիօրէն տանջում է ինձ, երբ մտածում եմ. «Ես, որ խելօք էի, յարդուած և պատուաւոր, այժմ գող եմ, աւաղակ, և ահա մայր իմ, ուր է որ խիղճս բարձրանում է մինչև կոկորդս և խեղդում է ինձ և ես այդ բոպէին մտածում եմ միայն մի բանի... կեանքիս վերջ տալու մասին...

Առաջին պատճառն այդ է մայրիկ, որ մղում է ինձ այդ յուսահատական քայլն անելու. կայ և մի այլ պատճառ, որ անտանելի է... Ես աշխատել չեմ կարողանում, իսկ ապրելու համար անհրաժեշտ է աշխատել, այն ինչ ես զուրկ եմ այդ ընդունակութիւնից, երկար ժամանակ մի տեղ չեմ կարողանում նըստել, ուրեմն ինձ գործ չեն տալ և չեմ կարող հացս հայհայթել, ասել է պէտք է կամ մուրացկանութիւն անեմ կամ գողութիւն, երկու միջոցն էլ մահից վատթար և՛ ինձ համար, այո՛, և ինձ համար, և՛ մեր պատուաւոր ընտանիքի անուան համար:

Մայրիկ, այժմ դու կը հարցնես թէ ինչո՞ւ չեմ կարողանում աշխատել. իմ սիրտը, մայր, այժմ դարձել է քնքոյշ վար-

դի պսակ մի թեթև սօսափիւնից պոկւում է և վայր ընկնում... Անցեալ օրը ընդունուեցի մի գործարանում հաշուապահի պաշտօնով, բայց երբ եկաւ գործարանատէրը, նայեց ինձ և՝ «այ տղայ, այսօր ես ընդունուե՞լ» ասաց: Նրա՝ «այ տղայ» խօսքը սուր սլաքի պէս ծակեց սիրտս. չէ՞ որ ես գիւղացի գեաղայ չեմ, որ նա ինձ այդպէս է անուանում...:

Ինչեւէ, ես շատ շեղուեցի ասելիքիցս...

Այժմ պէտք է ասեմ. որ կանգնած եմ կեանքի և մահուան ճանապարհի մէջ տեղում և ահա երկրորդ ճանապարհը ինձ անքան հրաշալի, սքանչելի է թւում, որ այլևս չեմ մտածում ընտանիքիս մասին, որը իմ ամբողջ հոգին է, մայրիկ, ես այլևս չեմ կարող ապրել, չեմ կարող շնչել այս աշխարհ կոչուած սոսկալի հիւրանոցում...

Գրում եմ այժմ, մայրիկ, իմ որոշումս. թէկուզ վերևից Աստուած վէր գայ և ասի. «հրաժարուի՛ր այդ մտքից ես քեզ կտամ անհուն հարստութիւն», ես դարձեալ չեմ հրաժարուիլ... ախր չէ՞ որ ես գող եմ, և անընդունակ եմ պատուաւոր աշխատանքի, հետեապէս և չեմ կարող երևալ հասարակութեանը ամենքն էլ պէտք է սոսկան, զգուեն ինձանից, իսկ մահը աւելի լաւ է, քան արհամարհուած ապրելը, որովհետեւ առանց պատուի չարժէ ապրել...

Ուրեմն, մայր իմ, դու հասկացար, որ ես կանգնած եմ մահուան ճամբի վրայ և երբ դու ստանաս այս տողերս, ես արդէն վերջ տուած կը լինեմ անպատիւ ու ամօթալի կեանքիս:

Այժմ, մայր իմ, վերջին բարեւս եմ ուղարկում քեզ և բոլոր հարազատներիս... էլ չեմ կարող շարունակել, մայր իմ, արցունքներս արդէն խեղդում են ինձ:

Մնաս բարով, մայր իմ... մը...նաս... բա...րով...

Թիֆլիս.

Ն. ՍԵՒԱԴԱ

ՍՏ. ՊՇԻԲԸՇԵՒՍԿՈՒ

ԱՐՁԱԿ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻՑ

Սիրոյ արքայական փառքի մէջ հոգիս վերացած՝ երգում է.
Օհ, դարնանային գիշեր, ներշնչումների և անդրաշխարհա-
յին ձգտումների նուիրական գիշեր!

Քո աղամանդազարդ երկինքը տարածուել է աւազաններու
ու լճերի վրայ, որտեղ քնաթաթախ եղեգնուտը օրօրում է յա-
ւերժահարսերի թախծալի երգից, — դու սիրոյ մշուշով հիւսել ես
դալարագեղ մարդերն ու սև բլրակները, մայրինիւն ու անտառ-
ներն, որտեղ շողշողում են ոչ երկրային հրաշալիքներ. ծաղկող
ձարխոտերը դողում են բուռն կրքից, իսկ դարաւոր եղևիններն
ու լաստենիններն, կարծես, օրհնութիւն մը մնջալով՝ տարածել են
իրանց ցամաքած թաթերը՝ յափշտակութեամբ լսող, աղօթքի
մէջ խորասուզուած և դէպի երկինք ձգտող՝ երկրի վրայ, որը
երկնում է, որը տարփանքով է շնչում, որը բերկրում է սաեղծա-
գործութեան նուիրական կրակով...

Յենիւր ոսկեշող գլխիկդ իմ կրծքին, փաթաթիւր բազուկ-
ներդ իմ պարանոցին՝ ճերմակ վարդենուց հիւսած պսակի նման՝
և լսիւր, թէ ինչպէս իմ սիրտը աղօթում է Դեզ:

Դու ինձ համար խորհրդաւոր խոստումների, նախազգացում-
ների և անմատչելի թռիչքների գիշեր ես, տարածութեան մէջ
ցրուած և աստղերի շողիւնի հետ դէպի կեանքի յորձանուտը
հոսող հնչունների գիշեր, լուսթեան գիշեր, որը ընդգրկում է
Աստծուն և նրանում հանգչում:

Իմ հոգին թագաւորում է սիրոյ յաղթական ոյժի մէջ և
երգում:

—Օհ, գարնանային օր, հերոսական ու փոթորկալի արշա-
ւանքների, պայքարի ու յաղթութեան և գոռոզ տիրապետու-
թեան օր!

Գարնան առաջին կանաչով ծածկուեցին դաշտերն ու մար-
գագետինները...

Խնձորենիներն ու տանձենիները զուգուեցին ճերմակ ծա-
ղիկներով, նման սպիտակափայլ հարսանեական զգեստի:

Ճառագայթների հեղեղի միջից ծագում է պայծառ օրը. ա-
րևի ոսկեհոռ սանրով յարդարում է նա աղմկող ուռենիների տե-
րևները, ոսկու շիթերով գօտեպնդում է նա բլրակները, և ամ-
բողջ տիեզերքում հնչում է նրա սիրոյ անուրջների, երջանկու-
թեան անըմբռնելի խոստումների երգը, հնչում է նաև այն խը-
րախճանքի, այն երիտասարդ սիրոյ երգը, որ կենդանի սիրոյ
հուրհրատներ է առկայծում մարդկանց սրտերի մէջ, հոգին խը-
ռովում է սիրոյ թևերին տալիս է արագաթռիչ արծուի թևերի
ոյժն ու կորովը...

Պինդ հպուիւր իմ մատաղ կրծքին քո հրեշտակի գլխիկով,
պարուրիւր իմ վիրաւոր սիրտը քո մազերի ոսկեթել գանգուրնե-
րով և լսիւր իմ զգայուն սրտի հրճուանքը:

Դու ինձ համար պայծառ օրուայ բերկրալի աւետաբերն
ես, և իմ թմրած հոգին արթնացրել ես, որպէսզի նա կազդուրուի
և հասնի այնտեղ, որտեղ իմ հայեացքը չի կարողանալու հաս-
նել...

Դու ինձ համար ճառագայթափայլ ծնունդ լոյսն ես, առա-
ւօտեան աստղն ես, իմ մատաղ կեանքի փարթամ դարունն ես
դու, նրա օրն ու գիշերը, ցանկութիւններիս ու տենչանքներիս
իրագործումը և իդէալներիս ձգտումն ես դու...

Իմ հոգու միակ մանեակն ես դու, նրա անըմբռնելի երազի
և իրականութեան միջի տատանումների հնչիւնն ես դու և վեր-
ջապէս իմ հոգու աստուածուհին ես դու, որին ես միշտ ուղղել
եմ իմ մաքուր ու անբիծ աղօթքներն ու մտորումները...

* * *

Եւ հիմա հոգիս բերկրում է անդրերկրային երջանկութեամբ—ես երկինքը երկրի հետ կապեցի—այն բոլորի մէջ, ինչ որ ապրում է երկրի վրայ և ինչ որ շողշողում է երկնքում, ես ոսկեայ լարեր ձգեցի, և դո՛ւ, իմ միակ սէր, խփիր ինձ հետ միասին այդ յաւերժական տաւղի լարերին. թող բովանդակ աշխարհը երգէ մեր նուիրական սիրոյ ողջ երգը, որ ամեն բան է և որի մէջ է ամեն բան:

Անցնենք, աղաւնեակս, մեր գարնան օրուայ և գիշերուայ վրայով...

Պետրոս

ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՅ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

(Ընդհանուր տեսութիւն մը)

Գրական համաշխարհականութիւնը, այսօր, կատարուած իրողութիւն մըն է քաղաքակիրթ և լուսաւոր ազգերու մտաւորական շարքերուն մէջ: Այդ իրողութիւնը այն աստիճան զարգացած է, և այնքան ընդհանրացած, որ անգամ փոքր ազգութիւնները զերծ չեն մնար այդ ընդհանուր հոսանքէն: Աղիկա անշուշտ բնական հետեանքն է գիտական, տնտեսական և ճարտարարուեստական այն միջազգայնութեան. որ իր անջնջելի կնիքը դրած է բոլոր ազգերու գրական ու գեղարուեստական ստեղծագործութիւններուն վրայ:

Տրամաբանական է ուրեմն մտածել թէ հայը՝ իբր մէկը քաղաքակրթութեան առաջապահներէն, որոնք տիեզերական գաղափարներու դրօշակիրը հանդիսացած են պատմական դարերու արշալոյսէն ի վեր, անհաղորդ չէր կրնար մնալ նոյն այդ տիրական կեանքի ազդեցութիւններուն:

Գրականութիւնը իբր ամբողջութիւնը երկրի մը ժողովրդին մտքին արտադրութիւններուն հարադատօրէն կը հայելիացնէ տոհմին պատկերը: Հայ գրականութիւնը, հայ ցեղին հոգեկան կեանքին մէկ տունկը, փթթած է զանազան ազդեցութիւններու տակ. և ինչպէս ժողովրդի մը դարաւոր ֆիզիքական կազմը, որ աննման տարրերու խառնուրդ մըն է, նոյնպէս հայ գրականութիւնն ալ համասեռ վիճակ մը չի ներկայացներ: Այդ անհամասեռութիւնը կարճանացնէ պատմական այն բազմաթիւ փուլերը, (Ֆազիս) որոնց մէ անցած է մեր գրականութիւնը դարերու ընթացքում թեակոխելու համար իր արդի շրջանին մէջ:

Հայ գրականութիւնը քաղաքական ու պատմական իրողութիւններու հետեանքով ծնունդ տուած է այն երկու խոշոր հատուածներուն, որոնք կը կոչուին թրքահայ և ռուսահայ: Եթէ կորովի ու խորազանին վերլուծումով մը հետեւենք հայ գրականութեան շարժումին, հոն անհրաժեշտօրէն պիտի հանդիպենք օտար աարբերու, որոնք իրենց անգղեցութեան շրջանակը կընդլայնեն դարերու վրայ: Նոր հոսանքներու այդ ասպնջականութիւնը հրամայական պահանջ մըն է ամեն նոր գրականութեան համար, որ կուզէ համեստ դիրք մը գրաւել միջազգային գրականութեան փառաւոր պանթէոնին մէջ: Որոշ չափով պիտի հետեւել հռչակաւոր գլուխ գործոցներուն, ծանօթանալ արուեստի ու մտքի հսկայ արտադրութիւններուն, ներշնչուել նոր ու նշանաւոր հրաշակերտներով մինչև որ կարելի ըլլայ իր կարգին ըստեղծել նմանօրինակ գործեր:

Նմանողութիւնը ուրեմն այն միակ ճանապարհն է, որ կը դիւրացնէ մտքին վերելքը այն սանդխամերէն, ուսկից անցած է Լոիեզերական միտքը իր եղափոխական զարգացումի և կատարեալագործումի ընթացքում: Այսպէս էր, որ Հռոմայեցիները նմանեցան Յոյներուն և կերտեցին գրականութիւն մը, որու բարձրակէտը կը կազմեն Դանտէն Վիրգիլ, Լէօպարդի, Լուկրէզիոս և այլն:

Արդի եւրոպական գրականութիւնն ալ դասականին (классикъ) գեղեցիկ դուստրն է, որու տաք և կենսազոր շունչով անխտիր կը խանդավարուին ու կողեւորուին փոքր ազգերու գրագէտները:

Գաղափարներու և զգացումներու այս հաւիտենական շրջաբերութեան մէջ շատ անգամ նոյնիսկ չենք իմանար թէ ուսկից կը բխին անոնք, կամ որու ծնունդն են: Բայց թէկուզ այդ հասարակաց գաղափարները ֆրանսական հանճարի արգասիքը ըլլան կամ անգլո-սակսոն ուղեղի ծնունդ միևնոյն է, իմաստուն գրագէտին պարտականութիւնն է չափաւոր կերպով իւրացնել զանոնք, ճոխացնել նոր և ինքնուրոյն տարրերով, ծաղկեցնելու համար իր ցեղին մտաւոր կեանքը:

Անշուշտ համամիտ չեմ անոնց, որոնք տարտամ և անխորհուրդ ազատամտութիւնով մը կուզեն ազգային գրականութիւնը ողողել օտար տարրերով, լայն բանալ անոր դռները օտար գրականութեան հոսանքներուն առջև, այլասեռել, մէկ խօսքով, ամեն ինչ որ ազգային հոգիին խորքը կը կազմէ ե ոչ ալ կարելի է ընդունել գաղափարը այն գրագէտներուն, որոնք տեսակ մը նեղմիտ մոլերանդութիւնով կամ ինքնաբաւ հաւակնութիւնով

կուզեն մի ինչ որ չինական սլարիսպներով շրջապատել տոհմա-
յին գրականութիւնը և անաղօրտ սլահել զայն դարուս մտաւո-
րական կերպարանափոխութիւններուն: Այլ լաւագոյնն է կը
կարծեմ վերծանել մեծ հանճարներու արտադրութիւնները, մար-
սել, գտել, քամել անոնց մէջին ինչ որ սննդարար է և շինիչ ու
ներմուծել ազգային գրականութեան մէջ գեղեցիկ պատշաճե-
ցումով:

Գրականութիւնը ինչպէս և արուեստի բոլոր արտայայտու-
թիւնները, կը գլեն, կանցնեն հայրենիքի սահմաններէն անտին.
անոնք այսպէս ըսուած, ալ համաշխարհիկ են:

Մարդկային միտքը հոն է միայն, որ կը գտնէ իր մտաւոր
ծարաւին յագուրդը:

Սովորական և առօրեայ կեանքի տափաւութիւններուն մէջ,
ուր կը սողայ մարդկային գոյութիւնը, կենսապայքարի այն յա-
յաւիտենական և փոթորկալից մղձաւանջներուն մէջ, որոնք այն-
քան զարհուրելիօրէն կուգան ճնշել մեր մտքին վրայ, ո՛հ, որքան
հրաշալի է վերանալ երբեմն գէպի արուեստի գեղեցիկ վերնա-
գաւառները, կամ խորասուզուել մեծ գիրքերու ընթերցումին
մէջ, ապրել մէկ խօսքով ինքնամոռացումի մեծ ու երջանիկ
վայրկեանները:

Ֆիզիքական ու բնախօսական յօրինուածքներուն և պաշտօ-
նավարութիւններուն նման, որոնք կը մեքենավարեն մարդկային
էակը, հոգեկան կեանքի պահանջներն ալ բնութեամբ նոյն են
ամեն մարդու մէջ. թէկուզ անոնք երբեմն տարբեր աստիճան-
ներով ու ներուժգնութեամբ արտայայտուին: Պիտի թափացնել
ուրեմն այդ արտայայտութիւններուն այնպիսի հսկայ հրաշա-
կերտներու մէջ, որոնք կարողանան արթնցնել քո մէջ ի զօրու-
թիւն քնացող լաւագոյն յատկութիւնները:

Կեանքը տեսակ մը եղերախաղ է, իրական դրամ մը, որու
հանդիսատես ու թերակատար է միանգամա-ն մարդը: Պիտի
կարդալ Շէքսպիրի մը դրամները գիտնալու համար թէ այն
կիրքը, որ քու մէջ աստղազարդ գիշերուայ մարգարտեայ ցոլա-
ցումն է կամ խաղաղ ծովումը ծփծփան ծածանումը, հոն Համ-
լէտին մէջ, մրրկայոյզ և կատաղի ովկիանին ամենի և լեռնա-
նման ալիքներուն մեծաշարաչ դղրդիւնն է: Բնութեան մէկ շքեղ
տեսարանին, մարդկային յիմարութիւններուն կամ սխրագործու-
թիւններուն, երկնային լուսաւորներու կամ հանդարտ ծովումը
վճիտ հայելիին առջև ապշահար կը մնանք ու կը հայինք սլահ
մը, բայց Գէօթէներու, Նիցշեներու, Ֆլամմարենոներու մէջ պիտի
կարդալ տիեզերքին ցոլացումը, ուր բանաստեղծին էութիւնը

կը նոյնանայ, կը խարնուի տիեզերքի իրերուն հետ, մերթ Ուղիմպոսներու մաքուր բարձունքներուն մէջ կը թևածի արևներուն և մոլորակներուն հետ կը խօսի, բնութեան հետ կը թըրթըռայ:

«Մարդը, կըսէ Թէն, անասունի և բանաստեղծի խորհուրդ մըն է»: Մարդը բնութենէն ընդոծին համակրութիւնով մը, կամ հետաքրքրութիւնով լեցուած է գէպի իր նմանին կեանքը. սկըզբէն անասունի պէս բան մըն է ան, որ իր անհատականութեան աստիճանական զարգացումով ընկերական և այլասէր էակ մը կը դառնայ, տեսակ մը լուսաւոր կենտրոն մը կամ ջերմութիւն մը, որի շուրջը կը ծաւալի, կը հետաքրքրուի մարդկային բովանդակ կեանքով և այդ անհրաժեշտ պահանջ մըն է զարգացած և բարձր անհատականութիւններու համար:

Exot sme-ի կամ համաշխարհականութեան երևոյթը ուրեմն նորածին գրականութեան մը մէջ բողբոջումի և ծլարձակումի նշան մըն է առանց որու բնատոհմիկ գրականութիւն մը կը մատնւի այսպէս ըսած, մտաւոր ներքինացումի մը ու զրկուած օտար տարրերու բեղմնաւորիչ ազդեցութենէն, շատ չանցած կը խամրի կը դժգունի: Պիտի ըլլալ իր միջավայրի և ժամանակի հարազատ արտայայտութիւնը, գրել իր վրայ իր դարուն և ցեղին դրոշմը. բայց և միևնոյն ատեն պիտի ճոխացնել զայն առողջ և գեղեցիկ տարրերով:

Արդի մտքին ձգտումն է ճանչնալ, ուսումնասիրել մարդը իր դասակարգային բոլոր շերտաւորումներուն մէջ, վերին թէ ստորին: Ընկերաբանութիւնը կուգայ մեզի սորվեցնելու թէ մայրաքաղաքներու կամ high-life-ի մարդը չէ միայն, որ կը դարձնէ ազգերու պատմութեան անիւը, այլ հոծ բազմութիւններն ալ, մասսան, կամ ամբոխը, որոնց վրայ կը թնած է բոլոր տէրութիւններու վարչային մեքենան, ուրեմն հարկ է ծանօթանալ ժողովուրդներու հոգեբանութեան, անոնց պատմական և ընկերաբանական (կրօնական, քաղաքական, բարոյական և մտաւոր) երևոյթներուն. ահա թէ ինչու այլամերժ գրականութիւն մը բաւական չէ գոհացնելու այն նոր պահանջները, զորս կեանքը դրած է այսօր մեր առջև:

Հայ գրականութիւնը (Ռուսահայ և Թուրքահայ) սրդարև սկսած է վաղուց թևակոխել գրական համաշխարհականութեան իր փուլին մէջ: Թէև հայ միտքը տակաւին բոլորովին դուրս չէ եկած իր նմանողութեան շրջանէն, բայց անաչար քննադատութիւնը, յանձին օտար հայագէտներու կուգայ վկայել, որ հայ

գրականութիւնը ի դէմս իր մտքի նշանաւոր վարպետներուն և շնորհիւ ճոխ ու ճկուն լեզուի մը, արժանի է պատուաւոր տեղ մը գրաւելու համաշխարհային գրականութեան հոյակապ տաճարին մէջ:

Սուգի և դժբախտութեան այս մեր օրերուն, այնպիսի ատեն մը, երբ ամբողջ ազգերու, մանաւանդ մերինին պէս փոքր ազգերու գոյութեան, լինելու կամ չլինելու հարց է մէջ տեղ դրուած, այս մեր գերագոյն դժբախտութեան վայրկեաններուն, այո՛, այս անտեսուած բայց անժխտելի ճշմարտութիւնն է, որ կուգան ազդարարելու մեզ արեւմուտքէն, նոր-աշխարհէն թէ հիւսիսէն, օտար մտքին լաւագոյն ներկայացուցիչները:

Գրական շարք մը սեռեր սկսան ունենալ արդէն իրենց ուրոյն կալուածները. ասոնց-մէ շատ էր ողջունեցին իրենց հեղինակաւոր վարպետները: Մեր բանաստեղծը Վարուժանն է կամ Սիամանթօն, մեր պատմագէտը—Լէօն, մեր Զօլան՝ Զօհրապն է, մեր քննադատը—Յարութիւնեանը կամ Զօպանեանը, մեր հէքիաթագիրը՝ Զարդարեանը, մեր Նիցչէն՝ Իսահակեանը, մեր Լիտրէն՝ Նզիան, մեր ընկերաբանը՝ Վարանդեանը կամ Ֆրանգեանը, մեր թատերագիրը՝ Շիրվանզադէն կամ Շանթը, մեր Պրէսանսէն՝ Պարթեանը, մեր Մուլիէրը՝ Պարոնեան և Օտեան, մեր Վէրլէնը՝ Նարեկացին, մեր աշուղը՝ Նահապետ Գուչակը և Սայաթ-Նովան, մեր բնագանցը՝ (Метафизикъ) Մրմրեանը, մեր Բոսուէն՝ Մուշեղ ու Մեսրոպ (Հարմակ) եպիսկոպոսները *):

Ունեցած ենք տակաւին ուրիշ շարք մը գրագէտներ, արուեստագէտներ և այլն, որոնք փայլած են հայ գրականութեան համաստեղութեան մէջ, բայց անոնց մէ շատ քիչերուն մէջ կը գտնիս այն համաշխարհիկ թռիչքն, որ յատուկ է զարգացած և ճոխ գրականութիւններու: Միւս կողմէ ունինք նաև խումբ մը նոր գրողներու,—և ասոնց թիւը շատ է—որոնց գործերուն մէջ միահեծան կը յածի սնամէջ դատարկաբանութիւնը: Ինձի այնպէս կը թւի թէ ասիկա հետեանք է մտքի այն ընդհանուր աղքատութեան, որը անհրաժեշտօրէն կանդրադառնայ հայ գրողներու արտադրութիւններուն վրայ: Ինչ հրաշալի են Բուրժէ մը, Գէօթէ մը, Տօլստոյ մը, Սենկեիշ մը, Ֆլամմարիօն մը, կամ Շանթ մը և ուրիշ շարք մը նշանաւոր հեղինակներ, որոնք անգամ իրենց վիպական կամ բանաստեղծական մարդերուն մէջ,

*) Ծ ԱՆՕԹ. Հեղ. — Սոյն մերձաւոր և հակիրճ գուգակչիւրը հարկ է եպիթի ընել մասնաւորաբար անոր համար որ ուղեցի ալ-նքախ դարձնել այն համաշխարհիկ գոյնը և խնամական կապը. որոնք գոյութիւն ունին արդարեւ մեր և Եւրոպական գրականութիւններու միջև:

շատ յաճախ դուրս կը գան չոր ու ցամաք վիպասանութեան մը
 նեղ շրջանակէն և կը շօշափեն մարդկային հոգեբանութեան, ի-
 մաստասիրութեան կամ տիեզերագիտութեան մեծ առեղծուած-
 ներ. դա ի հարկէ մտքի այն հարուստ վիճակին և ընդհանրաց-
 նելու այն հուժկու կարողութեան, որոնցմով օժտուած գործերը
 կը դադրեն ալ միակ ազգի մը սեպականութիւնը ըլլալ է, անոնք
 ամբողջ մարդկութեանն են, և համաշխարհիկ գործեր կը փնտ-
 միշտ: Այս իսկ իրողութեան անգամ մընալ կուգանք հաստատե-
 լու օտար ազդեցութեան երևոյթը, որը անգամ մեծ գրականու-
 թիւններու մէջ կը նշմարուի անընդհատ:

Հայ գրականութեան մէջ, այդ ազդեցութիւնը՝ սլաւոմական,
 աշխարհագրական ու քաղաքական այլ և այլ գործոններու հե-
 տեանքով կարելի է վերածել երկու գլխաւոր և հակամարտ ըս-
 կըզբունքներու՝ Արեւմտեանն եւ Արեւելեան, որոնք սակայն ժա-
 մանակի ընթացքում կը համադրուին ու կը հալւին այսպէս ը-
 սուած հայ ստեղծագործ մտքի քուրային մէջ, կը կազմին գեղե-
 ցիկ ներդաշնակութիւն մը, և ծնունդ կուտան շքեղ և լուրջ գրա-
 կանութեան մը, որպիսին է մերը: Ոչ արեւելքի մեղկութիւ-
 նը կը տեսնես հոն և կամ հարաւի տուփանքը և ոչ
 արեւմուտքի վիթխարի շունչը: Այստեղ անշուշտ կարելի չէ յի-
 շատակել այդ ազդեցութեանց ծագումը և պարագաները իրենց
 մանրամասնութիւններուն մէջ, որովհետեւ բանասիրական երկար
 հետազօտութեան մը գործ է ատիկա. միայն կը բաւականանամ
 հաստատելով այդ իրողութիւնը: Կարժէ սակայն մատնանշել այն
 եզակի և գերակշիռ ներգործութիւնը զոր ունեցած է արեւմտեան
 գրականութիւնը մերինին վրայ: Ֆրանսական գրականութիւնը
 իր տիեզերական դրօշմը ձգած է ոչ միայն մեր, այլ անգամ ու-
 ըրիշ առաջնակարգ ազգերու գրականութիւններուն վրայ. այդ
 ազդեցութիւնը կը շեշտուի մանաւանդ թրքահայ ստեղծագոր-
 ծութիւններուն մէջ և այդ աղէտաբեր ու վատ չէ եղած մեզ հա-
 մար, ինչպէս կը կարծեն յաճախ մեր գրողներէն շատերը. մաս-
 նաւորաբար մեր ռուսահայ եղբայրներէն ոմանք. ընդհակառակը
 այդ ազդեցութեան կը պարտինք լիզուի ու ոճի այն կրկնակի
 առաւելութիւնները, որոնցմով օժտուած է թրքահայ գրակա-
 նութիւնը: Միւս կողմէ անգլօսակսօն և հիւսիսի գրականութիւնն
 ալ իր լուրջ և հիւթեղ գործերով եկած է վառ գոյն մը բերելու
 մեր գրականութեան: Բայց այնպիսի վայրկեանի մը մէջ, երբ
 թուրքահայ գրականութիւնը ազատուած երկարամեայ թմրու-
 թենէ մը սկսած էր ուրուագծել համաշխարհիկ գրականութեան
 վսեմ ժէստեր բարբարոսները փութացին իջեցնելու իրենց ան-

գութ և ծանր հարուածը մեր ազգային մարմինին ամէնէն կենսափափախ երականերուն. և անաղ հայ գրականութեան Ռահւիրանները աքսորի և կախաղաններու Գողգոթային վրայ դադրեցան երգելէ իրենց վեհ երգերը:

Ռուսահայ գրականութիւնը որբացաւ իր հարազատ քոյրէն. հազիւ թէ եղան քանի մը գրագէտներ, որոնք կրցան ճողոպրել չարագուշակ հարուածէն ու թէև բարեբախտաբար ունինք տակաւին շարք մը գրողներ, կարծես խորհրդաւոր պահեստներ ըլլային կարմիր և զարհուրելի օրերու, բայց կրկին երկար, շատ տարիներ պէտք են վերսկսելու համար այն կենդանի ստեղծագործութեան մեծ և ոգևորող թափը, որը նոյնիսկ օտարներու հիացումը կը շարժէր: Չյուսահատնւինք սակայն թոյլ չտանք, որ յոռետեսութեան մռայլ ամպերը գան մթապնել մեր յոյսերուն արդէն իսկ սև երկինքը. մաղթենք, որ հայ միտքը և քնարը վերըստին երգեն իրենց երգը ազատութեան և վերածնութեան երգերը Բոսփորի ափերուն վրայ, և վերջապէս ջանանք ապացուցանել Քիեյարներու, Ժօրէսներու և Բրիւսովներու կողմէ քանիցս կրկնուած ճշմարտութիւնը, թէ ազգ մը, որ իր գրականութեամբ ազնւութեան վկայական է ստացեր, այդպիսի ազգ մը, երբէք չի մնոնիր:

ՎԱՀՐԱՄ ԳԱՐԱԵԱՆ

ԱՌԱՆՁԻՆ ՀԱՄԱՐԻ ԳԻՆՆ Է 60 Կ.

ՃԱՆԱՊԱՐՀԱԾԱԽՍՈՎ 70 Կ.

«Արշալոյս»-ի բաժանորդագիրն է տարեկան 4 ռ. Կէս տարեկանը 2—50 Կ. Արտասահման՝ տարեկան 5 ռ. Կէս տարեկանը 3 ռ.

Հասցէն՝ Тифлисъ, редакция журнала „Аршалуйсъ“ отдѣленіе 5, почтовый ящикъ № 5

